

DUMITRU VITCU*

**CENTENARUL MARI UNIRI (1918–2018).
FILE DE EPOPEE****

Destinul istoric al statelor mici a stat mai mereu în cumpăna jocului de interese ori al strategiilor marilor puteri; reușitele sau eșecurile lor politice au fost dependente, în mare măsură, de știința sau neștiința compatibilizării propriilor năzuințe, prin mijloace diplomatice în esență, uneori și militare, cu obiectivele granzilor. Dar, nici hazardul, configurat de contextul internațional specific oricărui moment, eveniment sau proces istoric, nu poate fi ignorat din asemenea ecuație. Cazul românesc se constituie într-un sugestiv și convingător reper în acest sens.

Spre exemplificare, ar fi de observat, mai întâi, că statul român modern a luat naștere la mijlocul veacului al XIX-lea, ca urmare a strădaniilor desfășurate pe parcursul mai multor generații, strălucind prin cea pașoptist-unionistă, dar pe fundalul „crizei orientale” și al războiului Crimeii din anii 1853–1856, ale căror efecte s-au dovedit benefice pentru cele două Principate de la Dunărea de Jos. Grație jocului schimbător al intereselor și strategiilor puterilor europene în zonă, condițiile istorice, altădată ostile, s-au arătat mai prietenoase, înlesnind, dacă nu și asigurând, materializarea idealului național, *Unirea Principatelor*, obiectiv ce putea fi – în lipsa convulsiilor externe – încă multă vreme amânat.

Prezentul rezbel – afirma cu molipsitoare încredere Dumitru Brătianu, după cele dintâi salve de tun trase, în noiembrie 1853, împotriva flotei otomane la Sinope – s-a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încât îmi vine să cred că providența l-a provocat într-adins pentru români, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor și ca să-și dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a populilor civilizate¹.

Într-adevăr, ca urmare a eforturilor desfășurate cu intensitate sporită de corifeii emigrației revoluționare române în Apus², spre sfârșitul războiului, în cadrul Conferinței de pace de la Viena, în premieră absolută, un forum politic european, urmând *credoul* diplomatic formulat în anul precedent³, a consacrat năzuința moldo-valahilor spre unitate

---

* Prof. univ. dr., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

** Prezentul studiu este cuprins și în sumarul „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei”, tomul XVIII, Iași, Editura Palatul Culturii, 2018, p. 11–58.

¹ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. II, București, 1934, p. 45.

² N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în Apus (1853–1857)*, București, 1931; Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în vol. *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei RPR, 1960, p. 125–166.

³ Vezi Dan Berindei, *Constituirea statului național român în context european*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, coord. L. Boicu, Gh. Platon, Al. Zub, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 119.

național-statală, prin sintagma *chestiunea română*⁴, ca element de garanție pentru trăinicia echilibrului postbelic. Și chiar dacă numita „chestiune” rămânea atunci reducibilă doar la abolirea protectoratului țarist asupra Principatelor și la înlocuirea sa cu garanția colectivă a marilor puteri⁵, ceea ce desigur nu atingea esența cauzei române, noua optică a diplomației europene marca revirimentul unei activități naționale românești desfășurată, deopotrivă, în manieră și prin procedee diplomatice, de frunzașii emigrației revoluționare, în corespondență directă cu obiectivele geopolitice și strategice ale viitorilor garanți.

Ceea ce a urmat, se știe. Respectând canoanele impuse prin clauzele Tratatului de pace (1856) și ale Convenției de la Paris (1858), dar speculând cu dibăcie (sau abilitate) diplomatică imperfecțiunile acestui ultim act, într-un context internațional încă agitat⁶, românii au izbutit să-și atingă țelul politic major, definit cu mult înainte și, prin Unirea Moldovei cu Țara Românească, în 1859, să pună bazele statului național modern.

Al doilea mare obiectiv sau ideal al românilor, înscris ca atare și în programul revoluției pașoptiste, *neatârănarea*, a fost atins nu ca urmare a eforturilor și acțiunilor diplomatice prelungite, desfășurate cu vigoare, pricepere și consistență mereu sporite după Unirea Principatelor, ci pe fondul izbucnirii și desfășurării noii ediții a crizei orientale din anii 1875–1878, ilustrată prin războiul ruso-turc – cu participare românească – încheiat prin tratatele de pace de la San Stefano (martie 1878) și Berlin (iulie 1878). Pentru România, atât cedarea sudului Basarabiei, ce fusese restituit Moldovei prin deciziile Congresului de pace de la Paris, cât și compensația teritorială numită Dobrogea, măsuri impuse unilateral de Rusia la sfârșitul războiului, s-au efectuat în pofida dezacordului și a protestelor oficiale vehemente ale guvernului de la București și ale întregii clase politice din spatele acestuia, întruchipată prin binomul putere-opoziție.

De remarcat ar fi un lucru: dacă în privința retrocesionii celor trei județe sud-basarabene (Cahul, Bolgrad și Ismail), recuperate norocos de Moldova în 1857, partea acum vătămată, România, fusese preavizată de aliatul conjunctural, Rusia⁷, în privința compensației teritoriale oferită, la schimb, de marea împărăție pravoslavnică, reacția românească s-a dovedit cel puțin bizară. Refuzul constant și categoric al autorităților politice românești, implicit al opiniei publice, de a accepta ideea schimbului – invocând garanția integrității teritoriale a statului român asumată de Rusia prin convenția din 4 aprilie 1877 – a generat o gravă deteriorare a relațiilor între foștii aliați, împinsă până în pragul unui conflict armat. Dar, în lipsa oricărui sprijin politic sau diplomatic din partea puterilor europene contactate în acest sens, România a fost constrânsă a accepta condițiile impuse de semnatarii Tratatului de pace de la Berlin pentru recunoașterea independenței sale naționale, între care se afla și modificarea propriilor frontarii, prin retrocedarea județelor sud-basarabene Imperiului țarist, dar și prin încorporarea provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, Dobrogea, cândva aparținând Țării Românești, în limitele teritoriale ale statului român independent.

⁴ Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, Editura Junimea, 1975.

⁵ *** *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, tomul II, ed. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Ghenadie Petrescu, București, 1889, p. 616, 624, 638, 642.

⁶ T. V. Riker, D. Litt. Oxon, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856–1866*, ediție anastatică de Dan Jumară, Iași, Editura ALFA, 2000.

⁷ Dumitru Vitcu, *Rusia și rectificarea granițelor României în 1878. Reacții și atitudini politice, controversate istoriografice*, în *AIIX*, tomul XLVI, 2009, p. 315–346; idem, *Sudul Basarabiei în ecuația schimbului teritorial impus României în anul 1878*, în vol. *Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale*, coord. Gh. Cliveti, Gh. Cojocaru, București, Editura Academiei Române, 2014, p. 562–582.

Fără a mai relua sau detalia împrejurările, argumentele și controversele generate de acțiunile și atitudinile politice circumscrise momentului istoric respectiv⁸, subliniem doar că prin cuprinderea Dobrogei în granițele României independente, în noiembrie 1878, se realiza, de fapt, și primul pas pe calea desăvârșirii unității naționale.

În sfârșit, al treilea mare obiectiv românesc, configurat în același „secol al naționalităților”, dar temeinic cristalizat și propovăduit cu sporită capacitate de iradiere la începutul celui următor, *desăvârșirea unității naționale*, s-a materializat în împrejurările binecunoscute astăzi, după un veac de la consumarea evenimentelor istorice circumscrise „Marelui Război”, așa cum a mai fost reținută în memoria colectivă prima conflagrație mondială.

Știm bine că atât în perioada premergătoare fatidicului an 1914, cât și în vremea neutralității armate, cu atât mai mult după decizia înregimentării țării alături de puterile Antantei (1916), clasa politică românească și factorii decizionali au optat pentru soluția dătătoare de speranțe în direcția aducerii la matcă a românilor din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar, dar nu și a confracților basarabeni! Schimbarea de macaz în politica externă românească, prin abandonul Triplei Alianțe (de care România era legată printr-un tratat de aderare încă din 1883, reînnoit apoi periodic, ultima oară în februarie 1913), urmat de orientarea către puterile Antantei, incluzând alianța cu Rusia, excludea din start orice iluzie ori speranță în această direcție, chiar dacă voci singulare din interior (precum N. Basilescu ori Constantin Stere) sau din afară (fostul ambasador american la București, Horace Knowless) apreciau ca posibil un astfel de epilog, anticipând, probabil, victoria Puterilor Centrale și abandonul firesc al visului transilvan.

Or, în chip paradoxal, față de grelele încercări prin care a trecut țara în vremea războiului, culminând cu înrobitorile condiții impuse României prin pacea separată de la Buftea – București în primăvara anului 1918, finalul acestuia se va dovedi apoteotic pentru românii înstrăinați, deopotrivă, în teritoriile stăpânite anterior de foștii adversari sau aliați, sfidând, parcă, cele mai optimiste proiecte, năzuințe sau așteptări ale autorităților politice de la București. Logica elementară nu îngăduia, nici în preajma declanșării flagelului mondial, nici după intrarea României în război și nici spre sfârșitul conflagrației, anticiparea dublului câștig teritorial (și național) spre vest, ca și spre est⁹. Și totuși, fără a ignora contribuția și sacrificiile majore (materiale, morale și umane) din vremea războiului, prin concursul fast al împrejurărilor istorice, întărit ulterior de marile puteri ale vremii, micul Regat de la Dunărea de Jos – apreciat îndeobște ca stat de rang

⁸ Idem, *Dobândirea și integrarea Dobrogei la România în preocupările omului politic Mihail Kogălniceanu*, în vol. *Dobrogea, 1878–2008. Orizonturi deschise de mandatul European*, coord. Valentin Ciorbea, Constanța, Editura Ex Ponto, 2008, p. 194–208; idem, *Întregirea națională a României și stângăciile politice ale începutului de drum*, în „Zargidava”, Bacău, XVI, 2017, p. 209–219.

⁹ „România Mare nu s-a făcut nici după concepțiile d-voastre politice, nici după planurile noastre”, răspundea Al. Marghiloman, în ziua de 17 decembrie 1919, de la tribuna Camerei, adversarilor săi, care nu încetau a-l face țap ispășitor pentru semnarea clauzelor înrobitoare ale păcii de la Buftea – București, ignorând, cu bună știință, împrejurările în care *lordul valah* acceptase preluarea mandatului de prim-ministru. Continuându-și pledoaria, liderul conservator și marele orator afirma: „Dacă se reușea, în concepția politică în care am început noi războiul, așa este că Basarabia era pentru totdeauna pierdută pentru România? [...] Domnilor, își închipuie cineva că, triumfând lângă Rusia, ar fi consimțit ea vreodată ca Basarabia să se întoarcă la sânul patriei-mume? [...] Va să zică, domnilor, dacă reușea o concepție politică, pierdeam Basarabia; dacă reușea până la capăt altă concepție politică, nu aveam Ardealul! Și atunci, domnii mei, să ne plecăm fruntea înaintea unui geniu mai mare decât al nostru, înaintea unei Pronii, care a fost mai înțeleaptă decât noi. Numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei, botezați-o cum veți voi, să știți că România a ieșit din instinctul tuturor românilor, nu din calculele făcute de unii” (Alexandru Marghiloman, *Discursuri parlamentare. 1895–1920*, vol. II, ediție și postfață de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2014, p. 1022).

secund la începutul conflagrației – a putut deveni România Mare din finalul aceluiași an. Rezumând, cele trei momente cardinale ale istoriei noastre moderne, respectiv: 1859, 1877–1878 și 1918, au beneficiat din plin de oportunitățile deschise de contextul politic internațional, Pronia cerească fiind de partea românilor. Vom stăruî, în continuare, asupra celui consumat în urmă cu un veac.

*
*   *

România și „Marele Război”

Dispusă geografic ca o semilună pe lanțul munților Carpați, România despărțea, la începutul flagelului mondial, avantajând ori stânjenind în egală măsură și concomitent, cele două tabere aflate în conflict: spre răsărit era Rusia, reprezentând Antanta, implicit pericolul încă potențial al expansionismului spre sud-estul continentului, căruia-i căzuse victimă, în urmă cu peste un secol, jumătate din teritoriul Moldovei; spre Apus, ca și spre Nord, românii aveau în fața ochilor alternativa primejdiei austro-ungare, verificată iarăși dureros pentru ei prin menținerea celor aproximativ patru milioane de conaționali sub opresiunea coroanei bicefale. Prin urmare, oricare ar fi fost direcția opțiunii românești în momentul izbucnirii războiului, aceasta presupunea, invariabil, renunțarea deliberată la înfăptuirea unuia sau altuia dintre componentele esențiale ale obiectivului național.

Din rațiuni deplin lămurite¹⁰, la scurt timp după izbucnirea războiului, România a optat pentru soluția neutralității armate, continuând însă să desfășoare o intensă activitate diplomatică cu ambele tabere aflate în conflict. Dar neutralitatea, în împrejurările politico-militare general-europene, ca și în cele specifice României, a însemnat doar amânarea intervenției, nicidecum renunțarea la luptă, al cărei obiectiv fundamental era bine cunoscut: eliberarea provinciilor românești aflate sub dominații străine. În tot cursul celor doi ani de expectativă armată, acțiunile politice oficiale românești, ca și starea de spirit generală în opinia publică, au fost urmărite cu atenție de mediile de informare din Europa și de peste Ocean. Aproape în totalitate, acestea relevau faptul că politica externă a României era complet subordonată obiectivului ei național și că deosebirile de opinie la nivelul factorilor de decizie vizau doar alegerea căilor mai potrivite momentului pentru atingerea aceluiași obiectiv.

Prelungirea expectativei armate și amânarea deciziei chiar și după intrarea Italiei în război (mai 1915) creaseră multora iluzia că neutralitatea urma a fi extinsă pe toată durata conflictului. Desigur, soluția convenea mai mult Puterilor Centrale, care s-au și grăbit să reînnoiască României vechile promisiuni, ori să-i facă altele noi, care să-i răsplătească neamestecul. Ulterior, pe fondul complicațiilor militare generate de ofensiva prelungită a trupelor germane pe frontul apusean, presiunile diplomatice pentru atragerea României în război au sporit într-atât, încât au dobândit, în cele din urmă, caracter ultimativ. Vital interesată în intervenția rapidă a armatei române pe frontul răsăritean, pentru a diminua presiunea inamică la Verdun, Franța a acționat cu egală stăruință și pentru acceptarea de către aliații ei, în primul rând de către Rusia, a pretențiilor formulate de guvernul român.

¹⁰ Vezi, îndeosebi: Glenn E. Torrey, *Romania and the Belligerents, 1914–1916*, în „Journal of Contemporary History”, vol. I, 1966; Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, vol. I–II, ediția a III-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989; Constantin Nuțu, *România în anii neutralității (1914–1916)*, București, Editura Științifică, 1972; *Istoria românilor*, vol. VII, tomul 2, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, ediția a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2015.

Conduita cabinetului liberal condus de Ion I. C. Brătianu, dictată nu numai de rațiuni politico-strategice, dar și economice (în perspectiva războiului de lungă durată), a reținut, firesc, atenția analiștilor și comentatorilor străini, care au formulat interesante puncte de vedere privind șansele României în oricare dintre ipostazele posibile față de conflictul general¹¹. Încercând, bunăoară, a desluși resorturile intime care dictaseră conduita politică a factorilor decizionali români la începutul războiului, unul dintre ei nota, în coloanele marelui cotidian american „The New York Times”, în aprilie 1915, marea dilemă ce-i stăpânea pe aceștia:

[...] este destul de greu de spus dacă ei preferă o Românie mai mare, cu Transilvania și Bucovina, dar fără Basarabia și cu îndoielnica prietenie a Rusiei, ori cu dobândirea Basarabiei și, implicit, prin acceptarea subjugării pe mai departe a românilor din Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina¹².

Obiectivul politic și național nu doar a guvernului liberal, care avea să definească de altfel caracterul participării României la Primul Război Mondial, a fost relevat și argumentat admirabil de către juristul și parlamentarul Neculai Basilescu în cuprinsul unui comentariu publicat în „Journal de Genève”, reluat și tipărit apoi și în coloanele presei de peste Ocean, în vara anului 1915. Afirmând că România era „singura putere europeană care nu pune în discuție simple pretenții, ci drepturi istorice legitime”, universitarul bucureștean adăuga:

[...] astăzi, când principiul naționalității pare să triumfe, când în numele acestuia Rusia promite polonezilor reconstituirea vechiului lor regat; când Italia este în ajunul realizării viziunii dantești a unității poporului ei; când Serbia năzuiește la un teritoriu de trei ori mai mare decât posesiunile sale actuale; când Franța reclamă Alsacia și Lorena; când fiecare beligerant dorește să aibă partea sa mai mult ori mai puțin îndreptățită din prada de război, de ce România, singură, să-și vadă drepturile disprețuite, aspirațiile nesocotite?¹³

Invocând același principiu al libertății popoarelor, de care făceau atâta caz statele antantiste și către care se îndreptau cvasi-totalitar simpatiile românești în deceniul premergător¹⁴, Basilescu apela la formula rămasă celebră din Codul lui Justinian, *restitutio in integrum*, pentru a legitima drepturile sacre ale țării asupra tuturor provinciilor ei înstrăinate și pentru a înlesni astfel cititorului străin înțelegerea deplină a idealului național românesc.

În numele și pentru înfăptuirea acestui ideal, guvernul român a perseverat în impunerea propriilor condiții la masa negocierilor purtate în răstimp cu reprezentanții

¹¹ Pentru detalii, vezi Dumitru Vitcu, *Dileme și opțiuni politice românești în anul 1914. Percepții și profeții americane*, în vol. *România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial. Viziuni, percepții, interpretări*, coord. Flavius Solomon, Andrei Cușco și Mihai-Ștefan Ceaușu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2016.

¹² Idem, *Românii în presa americană 1859–1918*, în *AIIAI*, tomul XXIII/1, 1986, p. 83–98.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Doar cunoscuta revistă ieșeană „Viața Românească”, în frunte cu Constantin Stere, Radu Rosetti, Alexis Nour și alții, s-a situat, în agitații ani ai neutralității, împotriva curentului majoritar, dominant pro-antantist, propovăduind alianța cu Puterile Centrale și respingerea oricărei apropieri de Rusia. Comentând cele două opțiuni, evident contrare, istoricul Ion Agrigoroaiei apreciază că alternativele nu se excludeau, ci semnificau doar percepții diferite în privința succesiunii etapelor ce trebuiau parcurse pentru realizarea marelui obiectiv național. Vezi *Iașii și unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918)*, Iași, Editura Junimea, 2018, p. 17–29.

puterilor Antantei, conduită interpretată de către unii comentatori politici drept „egoism național”. Pe fondul complicațiilor militare generate de ofensiva prelungită a trupelor germane pe frontul apusean, eforturile diplomatice pentru atragerea României în război împotriva Puterilor Centrale, sporind exponențial, au impus strategii corespunzătoare. Colonelul american Stanley Washburn, corespondent de război al ziarului „Times”, referindu-se la acțiunile Antantei din vara anului 1916, scria într-un raport transmis redacției că „asupra generalului Alexeev, șeful Statului Major al Armatei ruse, se exercită o intensă presiune din partea comandamentelor francez și englez, pentru a forța România să intre în război”¹⁵. Telegrammele semnate de acesta din urmă, la 22 iunie, și de către generalul francez Joffre, la 6 iulie 1916, se încheiau printr-o formulă identică: „Situția poruncește românilor de a se alătura nouă *acum, ori niciodată*”¹⁶.

Dacă numai libera trecere îngăduită armatelor ruse spre Balcani era considerată de mare valoare strategică, pentru că ar fi oferit frontului sudic potențialul rol decisiv în tranșarea victoriei, cooperarea directă a României, cu resursele ei umane și materiale, de partea puterilor antantiste era apreciată de analiști ca „cheie a întregii situații balcanice” – cum se exprima, bunăoară, Joseph Reinach, expert militar al ziarului francez „Le Figaro” – și anticipată ca „eveniment de cea mai mare importanță în desfășurarea războiului”. Nu întâmplător, guvernul francez, prin mijlocirea ambasadorului Franței la București, cerea, la 9 iulie 1916, intervenția imediată a României, după ce toate condițiile puse de aceasta fuseseră (se spunea) acceptate. Pe de altă parte, încă de la aprinderea flagelului, Germania promisese României Basarabia, parte din Bucovina (cu județele Rădăuți și Suceava) și unele concesii pentru românii transilvăneni, concesii care, din păcate, s-au lovit de ostilitatea aliatului bicefal, exprimată prin refuzul constant al Budapestei.

Precum se știe, la 4/17 august 1916, prim-ministrul român Ion I. C. Brătianu și miniștrii Franței, Angliei, Rusiei și Italiei la București semnau, după anevoioase negocieri¹⁷, Tratatul de alianță și Convenția militară privind intrarea României în război alături de Antantă și recunoașterea dreptului statului român de a reuni la Patria-mamă toate provinciile românești (delimitate într-un articol special) din cuprinsul monarhiei Austro-Ungare. Desigur, nu și pe cea de dincolo de Prut, rămasă sub stăpânirea... aliatului țarist! Această recunoaștere simultană și colectivă a unor drepturi istorice legitime reprezenta unul dintre marile succese ale diplomației românești de până atunci, ilustrând, totodată, abilitatea, dăruirea și demnitatea vrednicului negociator român.

Și chiar dacă tratatul nu oferea, prin el însuși, certitudinea împlinirii idealului național, oricum făcea realizarea posibilă, firește, prin imensele sacrificii umane și resurse materiale pretinse întregului popor. Era, precum s-a mai spus, una dintre etapele necesare pe calea deplinei afirmări a unui drept sacru și inalienabil al națiunii române. Consiliul de Coroană, întrunit la Palatul de la Cotroceni în ziua de 14/27 august și reunind, în afara membrilor guvernului, pe șefii de partide, foștii prim-miniștri și foștii președinți ai Camerei, a ratificat – după aprinse dezbateri, care au relevat și poziții rezervate față de natura deciziei – cele două acte fundamentale care reglementau condițiile participării României în război.

În seara aceleiași zile, ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, prezenta Ministerului de Externe al Austro-Ungariei declarația de război, ce-i parvenise însă,

¹⁵ Ion Stanciu, *Stanley Washburn an American War Correspondent on the Romanian Front*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, nr. 7, 1976, p. 695–717.

¹⁶ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, vol. I, ediția a II-a, București, 1925, p. 174 și urm.

¹⁷ Pentru mărturia premierului român, vezi Dumitru Preda ș.a., *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare (1914–1916)*, vol. I, București, Editura Militară, 1996, p. 31.

potrivit „însemnărilor zilnice” ale lui N. Iorga¹⁸, cu o săptămână înainte și care menționa, între altele:

Războiul la care ia parte întreaga Europă pune în discuție cele mai grele probleme, atingând dezvoltarea națională și chiar existența statelor. România, împinsă de dorința de a contribui să grăbească sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a-și salva interesele sale, se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale¹⁹.

Declanșată într-un moment neprielnic din punct de vedere militar pentru dânsa, dar impusă și având urmări favorabile pentru aliații confrunțați cu mari dificultăți pe fronturile de vest (Somme și Verdun) și de est (în Galiția), intervenția românească în Transilvania, în noaptea de 14 spre 15 august 1916, semnifică începutul unui război național și popular, de eliberare și întregire. Entuziasmul cu care ostașii români s-au angajat în luptă din primele clipe era comparabil doar cu bucuria confrăților eliberați²⁰. Exemplara cooperare între armata română și populația localităților eliberate s-a exprimat nu numai prin acțiunile acesteia din urmă, vizând aprovizionarea trupelor cu alimente, efectuarea transporturilor de muniții, ori executarea lucrărilor genistice, ci și prin participarea directă la luptă, cu arma în mână, a numeroșilor voluntari transilvăneni.

Dar ofensiva pe frontul transilvan – începută în condițiile cunoscute și fără a se fi respectat, de către aliați, angajamentele asumate solemn, odată cu semnarea convenției militare, adică atacul simultan al generalului rus Alexei Brussilov în nord, pe frontul galițian, și al generalului Maurice Sarrail în sud, la Salonic – a trebuit să fie foarte curând oprită, iar planul campaniei modificat prin transferul centrului de greutate al operațiunilor din Carpați spre noul front deschis, de trupele germano-bulgare, în sudul Dobrogei. Deliberat, Puterile Centrale au acordat atenție specială acestor două fronturi, apreciindu-se că aici se putea obține un important succes nu numai militar, dar și material și moral. În consecință, Comandamentul german, avantajat de situația creată pe frontul de vest, a concentrat pe frontul românesc nu mai puțin de 40 de divizii, realizând aici o covârșitoare superioritate numerică și tehnică.

Acea superioritate a determinat, precum se știe, replierea succesivă a liniilor românești de rezistență, după lupte îndârjite în Transilvania, în trecătorile Carpaților, apoi pe dealurile și șesurile Olteniei și ale Munteniei. Pentru evitarea dezastrului și înlesnirea retragerii marilor unități ale armatei române spre est, presate de focul nimicitor al forțelor inamice, s-a recurs chiar la sacrificarea unor efective, destinate să reziste pe poziții și să întârzie, astfel, cât mai mult cu puțință înaintarea dușmanului. Bătălia de la Sibiu, luptele dintre Sibiu și Brașov, din defileurile Jiului, Oltului și Prahovei, cele de la Căineni, Bran, Predeal, Bratocea și Oituz, apoi de la Argeș-Neajlov (unde o întreagă divizie, comandată de generalul Alex. Socec, a fost complet distrusă)²¹, precum și toate cele care au urmat în perioada retragerii pe aliniamentul Carpații Răsăriteni – Siret – Dunăre au reliefat pregnant vitejia, curajul și spiritul de jertfă al ostașilor români, care au reușit, cu prețul unor mari eforturi și sacrificii, să contracareze ascendentul tehnic și numeric inamic și să oprească tăvălugul la „porțile de sud ale Moldovei”.

¹⁸ N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920)*, vol. I, București, f.a., p. 302.

¹⁹ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Opreșcu, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Militară, 1979, p. 142.

²⁰ Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916–1917*, București, Editura Militară, 1967, p. 52.

²¹ Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București, Editura Militară, 2008, p. 111–119.

După patru luni și jumătate de aprige încleștări, campania anului 1916 pe frontul românesc se încheia fără ca intențiile mărturisite de adversari să se materializeze. În pofida grelelor pierderi suferite deopotrivă în oameni și materiale, estimate la aproximativ 3/4 (în alte surse, 2/3) din suprafața țării și la 2/3 din efectivul combatant²², armata română nu a putut fi distrusă, inamicul recunoscând cu franchețe:

Noi am respins armata română, dar n-am izbutit s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea și Valahia forțe pe care, înainte de intrarea României în război, le-am folosit pe frontul oriental, pe cel occidental sau în Macedonia. Cu toată victoria noastră asupra armatei române, eram mai slabi ca înainte în ce privește desfășurarea generală a războiului²³.

În aprecierea bilanțului acelei campanii pentru România, trebuie avute în vedere, în egală măsură, cauzele interne care au concurat la căderea sub ocupație a celei mai mari părți din trupul țării (dotarea tehnică necorespunzătoare, insuficienta pregătire a rezerviștilor, greșelile de comandament ș.a.), ca și factorii externi, numind astfel atitudinea Aliatilor. Materialul de război englez și francez fâgăduit sosea prin Rusia cu mare întârziere și adesea descompletat în timpul tranzitului; promisa ofensivă conjugată pe fronturile din Galiția și Salonic a fost amânată nejustificat; efectivele rusești, mult reduse față de promisiuni, au intervenit târziu și fără energie; acestea au început să pătrundă masiv abia după ce inamicul intrase în București și se apropia amenințător de Moldova. De altfel, comandamentul țarist nici nu intenționase până atunci să ofere un sprijin substanțial armatei române, apreciind – prin cuvintele generalului rus Alexeev – că „România se apără pe Siret”²⁴.

Constantin Kirițescu găsea explicația acelei atitudini în cuprinsul faimosului „raport Polivanov”, care dezvăluia nesinceritatea aliatului:

Dacă împrejurările s-au dezvoltat astfel încât convenția militară și politică din 1916 cu România s-ar putea realiza complet, s-ar crea astfel în Balcani un stat foarte puternic, compus din Moldova, Valahia, Dobrogea, Transilvania, Banatul și Bucovina, cu o populație de aproape 13 milioane de locuitori. Este evident că nu s-ar putea conta ca acest stat să rămână amical față de Rusia și că el nu ar năzui să-și realizeze aspirațiile naționale asupra Basarabiei. În Balcani, el s-ar strădui, de asemenea, să contrabalanseze influența Rusiei și, fiind dat caracterul latin predominant al populației sale, el s-ar găsi sub marea influență politică a Italiei și Franței. Iată de ce năruirea visurilor României, în ceea ce privește voința ei de a ajunge o mare putere în proporțiile arătate mai sus, nu este contrară intereselor politice ale Rusiei²⁵.

Numai că obiectivul urmărit de România atunci nu era de a ajunge o mare putere, ci de a ajunge o Românie a tuturor românilor, chiar dacă aderarea la Antanta însemna focalizarea atenției doar spre conaționali din cuprinsul Imperiului bicefal și, implicit, sacrificarea – cel puțin pentru o vreme – a celor viețuind dincolo de Prut.

În timp ce teritoriul țării cădea sub ocupația dușmanului, autoritățile au luat măsuri în vederea evacuării ministerelor și altor sedii ale instituțiilor centrale, precum și a

²² Generalul G. A. Dabija, *Armata română și războiul mondial (1916–1918)*, vol. III, București, 1928, p. 642–644; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 469; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 703.

²³ Erich von Ludendorff, *Amintiri din război*, București, 1919, p. 331.

²⁴ Ion Cușșa, *op. cit.*, p. 92; vezi și *** *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Mărturii*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 874 și urm.

²⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 348.

mașinilor și utilajelor aparținând industriei de război, în Moldova. Au fost evacuați, de asemenea, recruții anilor 1917–1920, răniții și bolnavii, prizonierii de război și cei aproximativ 30 000 de cetățeni ai statelor cu care România se afla în război. În afara acestora, spre Moldova s-au revărsat o mare mulțime de oameni, populație civilă, aparținând tuturor categoriilor sociale.

Convoiuri întregi de mii și mii de fugari – consemna un contemporan – cu ochii zăpăciți, cu fața trasă, cu hainele în neorânduială, abia se mișcau, gâfâind, în lungul drumului. Mame cu copii în brațe sau cu ei de mână, moșnegi ducând carul cu boi în care și-au pus toată averea: nevasta, copiii cu câteva țoale, toți se mișcă în lungul drumului, în preajma armatei, ca și cum ar căuta sprijin în puterea ce reprezintă²⁶.

Un alt martor ocular al „odiseei” românești din acea iarnă cumplită, N. A. Bogdan, scria:

[...] precum în două-trei săptămâni de la începerea venirii călătorilor munteni în Iași, toate locuințele disponibile fură închiriate, e lesne de crezut că, nu cu multă ușurință, căldurile noi de musafiri mai puteau să se opoșească în bătrânul și sărăcăciosul Iași, care până mai ieri fusese larg pentru ai săi și (pentru) puținii călători ce din când în când îl vizitau ca pe un sălaș curios al vechilor ursitori și făuritori ai Unirii tuturor românilor.

După evaluările făcute de factorii în drept, populația flotantă, civilă și militară, evacuată în Moldova se ridica la mai bine de un milion și jumătate de suflete, care se suprapunea populației existente aici²⁷.

Viața Moldovei în acei ani concentra dramatic întreaga istorie românească. Acolo s-a adunat „toată vlaga țării”, adică „minte care plănuiește și brațul care lovește”. În acele împrejurări grave pentru destinul neamului, orașul Iași a devenit capitala unei țări reduse la mai puțin de o treime din fostul ei teritoriu, centrul refacerii și al „rezistenței până la capăt”. Iarna timpurie, gerul persistent, lipsa alimentelor, a combustibilului și a medicamentelor, aglomerația și insuficiența adăposturilor au dus la izbucnirea molimelor, a tifosului exantematic în primul rând, care au făcut în foarte scurt timp zeci de mii de victime. Numai la Iași mureau zilnic 400–500 de oameni, care erau duși în gropi comune²⁸. Aici, în Moldova, afirma Take Ionescu în septembrie 1917, „tifosul exantematic ne-a costat mai mult decât zece bătălii”²⁹. Conform unei statistici americane întocmită la sfârșitul anului 1916, România pierduse numai până atunci aproximativ 100 000 de oameni, pierdere amplificată de cei 150 000 de răniți și de 250 000 de prizonieri.

Acest tragic bilanț al campaniei militare din primele patru-cinci luni ale războiului n-a putut ucide nici zdruncina speranța poporului român în victoria cauzei sale naționale. Mihail Sadoveanu scria în ziarul „România”, din 2 februarie 1917, că în acele grele încercări „energiile latente ale națiunii s-au deșteptat și s-au încordat. Tot poporul s-a strâns într-un bloc sub izbitura de val a nefericirii”. De la tribuna Parlamentului, în presă, în diferite întruniri publice, reprezentanți ai vieții publice și politice, personalități de frunte ale spiritualității românești, au combătut resemnarea și defetismul, au îmbărbătat opinia

²⁶ General C. Găvănescu, *Epopoea română. Războiul nostru pentru întregirea neamului*, Iași, 1918, p. 55; Petre Grigorescu, *Însemnări din pribegia războiului, 1916–1918*, Constanța, 1929, p. 20.

²⁷ Ion Agrigoroaiei (coord.), *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt” (1916–1917)*, Iași, Editura Junimea, 2016, p. 132–133.

²⁸ *Apud* Petre Grigorescu, *op. cit.*, p. 14.

²⁹ Victor Atanasiu ș.a., *op. cit.*, p. 252.

publică, menținându-i trează încrederea în izbândă. În acest cadru s-a procedat la reorganizarea armatei române, la refacerea efectivelor, completarea armamentului și echipamentului cu acel primit din Anglia și Franța, la o instruire corespunzătoare. De la 14 ianuarie și până în iulie 1917, conform notațiilor generalului G. A. Dabija, „armata română s-a reorganizat și instruit ca să corespundă nevoilor războiului ce-l purta”³⁰. În acțiunea de reorganizare a armatei, comandamentul și trupele române au primit un sprijin deosebit din partea misiunii militare franceze condusă de generalul Henry Mathias Berthelot.

Desfășurată pe fondul preocupărilor unor cercuri politico-diplomatice reprezentând marile puteri în direcția sacrificării României, în cadrul unor planuri de împărțire a zonelor și sferelor de influență³¹ și, concomitent, cu vizita la Iași a unor înalte oficialități franceze (ministrul Munițiilor Albert Thomas), belgiene (ministrul E. Vanderwelde) ori americane (generalul Hugh L. Scott), această acțiune a avut ca epilog entuziasta primire făcută, în zilele de 7–8 iunie 1917, voluntarilor transilvăneni și bucovineni recrutați în Rusia dintre prizonierii din armata austro-ungară. Încadrarea lor în armata română, în scopul mărturisit al fortificării ei, semnifică unitatea de luptă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, dimensionând idealul comun de refacere a țării, de clădire a unei României întregite³².

După ce, în martie 1917, regele Ferdinand făgăduise soldaților pământ și o mai largă participare la viața politică, în mai s-a trecut la dezbaterile în Parlament a reformelor agrare și electorale, pentru ca în iunie acestea să fie incluse în Constituție. Într-un cadru teritorial mult restrâns,

[...] viața noastră de stat – scria ziarul „Mișcarea” – a atins o intensitate pe care n-a cunoscut-o niciodată, iar poporul român a dovedit că posedă o rezervă de forță inepuizabilă și veșnic tinerească. Dacă în prima fază a războiului România a dovedit a ști să lupte în cele mai grele condițiuni și nu știe să tremure în fața celei mai furtunoase primejdii, în cea de a doua fază a războiului, ea a dovedit lumii întregi că forța de viață a poporului român este nesecată și că această forță face minuni³³.

Intrarea în luptă a trupelor române reorganizate și refăcute a avut loc în prima decadă a lunii iulie 1917. Pentru vara aceluiași an, inamicul preconiza dezlănțuirea unei mari acțiuni ofensive concentrice pe frontul din Moldova, în sectorul Nămolosa, vizând spulberarea rezistenței româno-ruse – facilitată de situația revoluționară din Imperiul țarist – și scoaterea României din rândul cobeligeranților. Un amplu plan ofensiv fusese însă elaborat și de Comandamentul român, în colaborare cu cel aliat, a cărui desfășurare urma să aibă ca centru de greutate tot zona Nămolosa, acesteia articulându-i-se și o acțiune de aceeași natură în zona Mărăștilor. Aici, la Mărăști, a și început de altfel, în dimineața de 9 iulie 1917, ceea ce tradiția va prelua sub numele de „triumghiul eroic Mărăști – Mărășești – Oituz”³⁴.

³⁰ General G. A. Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916–1918)*, vol. IV, București, 1936, p. 26.

³¹ I. Agrigoroaiei, *Poziția marilor puteri față de România, 1914–1918*, în *România în istoria universală*, vol. I, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1986, p. 448.

³² Dumitru Vitcu, „Episodul” *Darnița în epopeea întregirii naționale. O reevaluare*, în *CC*, serie nouă, nr. 6–7 (16–17), 2000–2001, p. 267–277.

³³ *Apud* Ion Agrigoroaiei, *Importanța istorică a victoriilor din vara anului 1917 în context internațional*, în vol. *România în istoria universală*, vol. II/1, Iași, 1987, p. 142.

³⁴ Florian Tucă, *Triumghiul eroic: Mărăști, Mărășești, Oituz*, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 19.

Faptele de arme săvârșite de oștirile române în crâncenele bătălii din iulie–august 1917, sub deviza-legământ „pe aici nu se trece”, eroismul și uitarea de sine ridicate pe treptele supreme ale sacrificiului pentru gloria patriei au făcut să se spulbere toate visurile de cucerire a ceea ce mai rămăsese din Moldova și, totodată, să arate dușmanului – după cum declara solemn unul dintre eroii acelor bătălii, generalul Eremia Grigorescu – că românii nu au de dat din pământul scump al țării decât locuri de mormânt. Adresându-se ostașilor supraviețuitori din subordinea sa, afirma:

[...] prin rezistența îndârjită ce ați opus cu piepturile voastre, la Mărășești și Muncelu, năvălirii dușmanului cotropitor, ați făcut să se întunece visurile de cucerire ușoară a părții ce ne-a mai rămas din scumpa noastră țară. [...] Ați făcut să reînvie în mintea tuturor amintirea glorioasă a faptelor străbunilor noștri. Ați atras admirația lumii întregi. Din sângele vostru se va ridica, curat și măreț, o Țară românească a tuturor românilor³⁵.

Într-adevăr, „Mărășeștii fu mormântul iluziilor germane”. Comunicatele referitoare la evoluția operațiilor militare, ordinele de zi și corespondențele de presă date publicității în acele zile evidențiau, în fața opiniei publice interne și internaționale, dârzenia inimaginabilă a ostașului român, călăuzit și de destoinicia comandantului său, dar mai ales de noblețea idealului pentru care luase arma în mână. „Zilele de glorie ale acestui sat din Moldova – scria Octavian Goga despre sângeroasa bătălie a Mărășeștilor – trebuie să fie zilele de înaltă pedagogie națională, care va îndruma viitorul”³⁶.

Manifestul către țară, dat de rege și guvern cu prilejul împlinirii unui an de la intrarea României în război, dezvăluind caracterul just al participării țării în conflict, releva cu limpezime:

[...] ori izbutim să înfigem steagul românimii dincolo de munte, ori s-ar stinge viața noastră dincoace de munte [...]. Prin suferințele noastre vom câștiga dreptul la viață al românilor de pretutindeni, singura viață care are preț pentru noi toți. Sus inimile și, strâns uniți împrejurul steagului acoperit de glorie prin vitejia ostașilor, să nu iasă din piepturile noastre decât un singur strigăt: înainte pentru România Mare!³⁷

Ziarele ce apăreau atunci la Iași subliniau zi de zi bravura și jertfele armatei române în acele bătălii de importanță capitală, atât pentru destinele neamului, cât și pentru soarta războiului, în general. Pentru a doua oară în cursul războiului – se afirma într-un articol – frontul român devenea teatrul luptelor celor mai intense și căpăta o însemnătate majoră pentru desfășurarea întregii campanii europene. Iar luptele au demonstrat cu prisosință, în chipul cel mai dureros pentru germani, că „armata română refăcută este un factor peste care nu se poate trece atât de ușor. Și această dovadă li se făcea tocmai în momentul când hoardele teutone se aruncaseră asupra frontului cu nădejdea că aici aveau să înregistreze o victorie deosebită”³⁸.

Bătălia de la Mărășești, prin durata, prin proporțiile și intensitatea ei, rămâne – după expresia poetului Octavian Goga – „una dintre cele mai formidabile vărsări de sânge ale Marelui Război”³⁹; încercarea dușmanului de a scoate România din luptă s-a

³⁵ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 741.

³⁶ „România”, Iași, 8 august 1917.

³⁷ „Mișcarea”, Iași, 15 august 1917.

³⁸ I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Rezistența română din 1917 reflectată în presa din orașul Iași*, în *CI*, serie nouă, vol. XI, 1980, p. 437–446; vezi și *Orașul Iași – „Capitala rezistenței...”*, p. 170.

³⁹ „România”, 8 august 1917.

soldat cu pierderea pentru el a 60–65 000 de soldați și ofițeri morți, răniți și dispăruți. Succesul obținut a fost însă plătit cu un însemnat tribut de sânge. Armata română a pierdut, la rându-i, aproximativ 27 000 de oameni, despre care cei care i-au văzut luptând și suferind relatau cu superlativă admirație:

O măreție nespusă se revarsă din acești soldați îmbrăcați în uniforme zdrențuite și dintre care mulți nu mai au nici echipament, nici mântăi, nici încălțări. Acești oameni se luptă de șase luni fără o zi de odihnă, fără să se înfrupte niciodată de dulceața cantonamentului. În prima linie, întotdeauna, mereu. Au văzut tot, au cunoscut tot, au îndurat tot: îmbătarea celor dintâi izbânzi, groaza celor dintâi înfrângeri, sfârșeala acestei goane înnebunitoare de la Carpați la Dunăre și de la Dunăre la Carpați pentru a ține piept îndoitei năvăliri austro-germane și bulgaro-turcești. Nici o odihnă, nici schimb, nici veșminte, nici hrană – dar nici o plângere... Măreți soldați români, nu vă voi uita niciodată! Puterea voastră de îndurare e fără pereche, tăria voastră în nefericire e sublimă⁴⁰.

Desfășurarea și epilogul bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din iulie-august 1917, au preocupat opinia publică europeană, iar personalități proeminente ale vieții politice internaționale – precum prim-ministrul britanic Lloyd George și regele Angliei George al V-lea, prim-ministrul francez Georges Clemenceau și ministrul de Război al Franței, Painlevé, fostul președinte al SUA, Theodor Roosevelt, ș.a., cărora le-am putea adăuga numele generalilor Scerbacev și Monkevitz, Berthelot, Pershing, Cadora, Gren Leey ș.a. – au rostit și scris, atunci ca și mai târziu, frumoase cuvinte de laudă la adresa vitejiei, devoțiunii și spiritului de sacrificiu probate de armata română în cele mai vitrege împrejurări. Chiar și unii adversari ai românilor, cum au fost generalul german Kurt von Morgen și feldmareșalul von Hindenburg, au recunoscut, într-o formă sau alta, tenacitatea și eroismul plenar al diviziilor române, care „au știut să apere patria lor de o completă cucerire. Luptele de la Focșani și Târgu Ocna (Oituz) sau bătălia de la Mărășești, cum îi zic românii, au devenit mândria armatei române în războiul mondial”⁴¹.

Într-adevăr, rezistența românească din vara anului 1917 a făcut să eșueze una dintre cele mai puternice ofensive inițiate de Puterile Centrale pe frontul de Est și să bareze drumul acestora spre Rusia. Rămânând pe loc, într-o atitudine de fermă apărare, românii – după cum aprecia istoricul R. W. Seton-Watson – au împiedicat pe Mackensen să ocupe Odessa și pe Leopold de Bavaria – Moscova⁴². În urma înfrângerilor din iulie-august 1917, Comandamentul german a renunțat definitiv la operațiile ofensive pe frontul din sudul Moldovei, care se stabiliza pentru o perioadă de timp ce nu putea fi, atunci, estimată, între Rusia și Puterile Centrale, continuând să supraviețuiască, în această zonă, statul român.

După bătăliile victorioase de la Mărăști, Mărășești și Oituz, Marele Cartier general al armatei române s-a adresat țării printr-un manifest în cuprinsul căruia, elogiind vitejia ostașilor, afirma încrederea deplină în izbânda finală, în împlinirea idealului național: „Vom avea Ardealul, vom avea Bucovina, vom avea Banatul. Vom fi încă o dată România de sub Mihai Viteazul și slava țării va străluci de-a pururi”. Iar apelul *Către frații bucovineni* declara solemn că numai atunci se va stârpi războiul și răutatea în lume

⁴⁰ *Cartea Unirii*, București, 1928, p. 47–48.

⁴¹ Col. I. Cușșă, D. Tuțu, P. Ilie, *50 de ani de la luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz*, în *RdI*, nr. 4, 1967, p. 635.

⁴² R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Paris, PUF, 1937, p. 561.

„când nici un popor nu va mai râvni la țara și la bunurile altuia [...], când fiecare nație o să-și aibe țara sa unde să trăiască liberă și să se conducă după limba, legea și obiceiurile sale”. În asemenea condiții, urma ca

[...] toate popoarele din Austro-Ungaria, care au fost rupte pe nedrept de la națiile lor, să se întorcă la acele nații; în consecință, și românii din Ardeal, Bucovina, Maramureș, Crișana și Banat să se unească cu România liberă și să facă o Românie Mare [...], cum au dorit-o voievozii Ștefan și Mihai [...] și cum au visat-o moșii și părinții noștri⁴³.

Temeinicia încrederii în realizarea mult-râvnitului obiectiv național, pe când războiul și suferințele provocate românilor erau încă departe de a se fi încheiat, izvoră, pe de o parte, din legitimitatea istorică a cauzei apărute și, pe de alta, din prefacerea sufletească a soldatului-țăran după victoriile din vara anului 1917. Lesne de observat că și atunci, ca și mai devreme, la data intrării României în malaxorul conflagrației, în obiectivul cardinal focalizat de factorii decizionali de la București și de aiurea soarta confraților basarabeni nu intra în discuție: aderarea la Antanta, implicând alianța cu Rusia, paralizase orice gând, orice proiect recuperator, rostit sau nerostit anterior, pe direcția răsăriteană a împlinirii naționale. Și totuși, împrejurările politico-militare de la sfârșitul anului 1917 și începutul celui următor aveau să schimbe datele problemei, atât cele generale, ale aliaților, cât și cele speciale, ale României.

Izbucnită la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, revoluția bolșevică de la Petrograd, înlocuind puterea țarului Nicolae al II-lea și a dinastiei Romanovilor cu cea a sovietelor lui Vladimir Ilici Lenin, a îngăduit noului regim să adopte, între altele, celebrul *Decret asupra păcii*, document în virtutea căruia Rusia a început tratativele de armistițiu, spre a încheia, în scurt timp, la Brest-Litovsk, pacea separată cu Germania, lăsând astfel România descoperită în fața armatelor inamice.

În asemenea împrejurări, Consiliul de Coroană prezidat de regele Ferdinand, întrunit la Iași, în ziua de 21 noiembrie/4 decembrie, a hotărât *in extremis*, după dezbateri aprinse și consultări cu reprezentanții aliaților, inițierea tratatelor de armistițiu cu delegații militare ai Puterilor Centrale⁴⁴. Situația însă involua din rău în mai rău. Tendința guvernului francez de a menține cu orice preț frontul românesc, poziția președintelui american, favorabilă menținerii Austro-Ungariei, declarațiile premierului englez, prin care contesta asigurările anterioare date României, au accentuat izolarea politică a statului român și au contribuit în mare măsură la încheierea armistițiului de la Focșani, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, și apoi a păcii de la București din primăvara anului 1918.

Ca urmare a divergențelor de opinii, în privința continuării negocierilor pentru încheierea păcii separate sau pentru denunțarea armistițiului și reluarea războiului, în ianuarie 1918, guvernul prezidat de Ionel C. Brătianu și-a prezentat demisia, fiind înlocuit de un alt cabinet, condus de generalul Alexandru Averescu. Cum pretențiile germane au sporit succesiv în cursul negocierilor ulterioare circumscrise prelungirii armistițiului și semnării tratatului preliminar de pace de la Bufta (20 februarie/5 martie 1918), noua formulă guvernamentală nu s-a dovedit inspirată, generalul Averescu fiind înlocuit cu filogermanul Alexandru Marghiloman (la 5/18 martie) în speranța dobândirii unor concesiuni din partea Puterilor Centrale.

⁴³ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, Editura Academiei RSR, 1983, p. 421.

⁴⁴ I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, München, 1981, p. 13 și urm.; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. III, p. 211.

Dar pacea încheiată la București, la 24 aprilie/7 mai 1918, veritabil dictat sau „pace punică”, a impus României condiții înrobitoare: Dobrogea urma să fie ocupată de „aliați”, accesul României la Mare fiind permis doar pe un drum comercial, până la Constanța. Rectificările teritoriale în favoarea Austro-Ungariei îi asigurau acesteia stăpânirea unor întinse zone muntoase în suprafață de 5 600 km² și 131 de localități rurale din județul Suceava, cu o populație de 725 000 de locuitori; armata română era redusă la numai opt divizii (practic desființată), iar România se obliga să sprijine trecerea trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa. Se instituia monopolul german, pe termen de 90 de ani, asupra petrolului românesc și tot pe același termen, Germania putea arenda terenuri agricole din România, obținând și dreptul de monopol asupra navigației pe Dunăre și în porturile dunărene; Banca Națională și finanțele publice intrau sub controlul unor comisari germani, iar până la ratificarea păcii, Puterile Centrale își mențineau șase divizii în teritoriile ocupate⁴⁵.

Prin toate aceste prevederi, care nu-i epuizaseră cuprinsul, tratatul de la București știrbea grav suveranitatea României, fiind un „faliment al dreptului”, rațiune pentru care regele Ferdinand a refuzat să-l sancționeze (deși Parlamentul nou ales îl ratificase), iar reprezentanții puterilor antantiste, acreditați la Iași, i-au apreciat clauzele ca „nule și neavenite”⁴⁶. Așadar, dacă în vara anului 1917 statul român – redus teritorial la circa o treime din vechea suprafață – fusese apărat și conservat prin rezistența eroică și jertfa de sânge a armatei române, în primăvara anului 1918 venise timpul diplomației și al... împrejurărilor prielnice (incluzând ajutorul divin) pentru a scoate țara din cumplita criză în care fusese aruncată.

În acele grave circumstanțe, guvernul conservator condus de Al. Marghiloman – mai puțin inspirat în politica internă, dar ferm și norocos în cea externă – a reprezentat ultima soluție în fața potențialei destrămări a statului român⁴⁷. De numele său este legată prima etapă a împlinirii marelui obiectiv național, readucerea în granițele naturale ale țării a unei provincii istorice înstrăinată, Basarabia, după ce a respins cu fermitate pretențiile acaparatoare formulate de Ucraina⁴⁸ în aceeași direcție.

Recuperarea Basarabiei

Desprinsă brutal din trupul Țării Moldovei, în urma războiului și a târgului diplomatic ruso-turc din anii 1806–1812⁴⁹, cu o vremelnică și segmentară recuperare a părții sale sudice, între anii 1856 și 1878, Basarabia (Moldova dintre Prut și Nistru), ca și celelalte teritorii românești înstrăinate, a cunoscut o revigorare a sentimentului național la începutul secolului al XX-lea. Lupta pentru autonomie, ca expresie superioară a mișcării naționale desfășurată continuu (chiar dacă nu și eficient) în secolul al XIX-lea, s-a intensificat în primul deceniu al noului veac XX, în jurul gazetei „Basarabia” (1906), s-a amplificat și consolidat în anii Primului Război Mondial, grație contactelor nemijlocite, pe de o parte, între ostașii basarabeni din armata rusă și cei români (în virtutea

⁴⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. III, p. 249; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 746–750.

⁴⁶ Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913–1947*, București, Editura Politică, 1980, p. 152–153.

⁴⁷ Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 528.

⁴⁸ *** *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917–1918. Documente*, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, 1995, p. 185 și urm.

⁴⁹ Ion Jarcuțchi, Vlad Mischevea, *Pacea de la București (Din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812)*, ediția a II-a, Chișinău, 2015; *** *Basarabia – 1812: problemă națională, implicații internaționale*, coord. Gh. Cliveti, Gh. Cojocaru, București, Editura Academiei Române, 2014.

statutului de aliați) și, pe de alta, între intelectualii și populația civilă ale celor două entități încă distincte⁵⁰. În plus, mișcarea națională în rândul românilor de peste Prut s-a accentuat în fața tendințelor tot mai evidente ale Radei ucrainene de a-și extinde autoritatea asupra provinciei, în locul celei țariste, aflată în disoluție după februarie 1917.

În primăvara aceluiași an, la sfârșitul lunii martie, au fost puse bazele *Partidului Național Moldovenesc*, avându-l ca președinte pe Vasile Stroescu și, ca membri ai conducerii superioare, pe Paul Gore, Pantelimon Halippa, Vladimir Herța și pe dascălul ardelean Onisifor Ghibu. Programul noului partid, răspândit prin mijlocirea gazetei „Cuvânt moldovenesc”, la care colaborau intelectuali români din Regat, Transilvania și Bucovina, alături de cei basarabeni, înscrisa printre altele: dobândirea autonomiei politice, administrative, bisericești, școlare și economice pentru fosta provincie imperială – Basarabia. Mai mult decât atât, în cadrul unor întruniri publice la Chișinău și Odessa, participanții au lansat propunerea „organizării patriei lor mai restrânse”⁵¹. Rând pe rând, reprezentanții uniunii cooperativelor, ai preoțimii, ostașilor, studenților sau țăranilor de peste Prut au reluat și întărit ideea autonomiei teritoriale a Basarabiei în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse, conștientizând obârșia românească prin vocea poetului Alexie Mateevici: „Suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele popor român, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia își zic români. Așa trebuie să facem și noi”⁵².

Față de tendințele anexioniste ale Radei ucrainene, Adunarea delegațiilor tuturor organizațiilor politice, profesionale și administrative din Basarabia, întrunită la Chișinău, sprijinită de comitetul revoluționar „Rumcerod” din Odessa, a înaintat la 20 iulie 1917 – prin mijlocirea acestuia din urmă – un protest vehement guvernului provizoriu de la Petersburg (comisarului Kerenski, în speță), respingând pretențiile ucrainene și cerând recunoașterea oficială, pentru moldovenii din Basarabia, a dreptului „de a se ocârmui prin ei înșiși în hotarele lor istorice și etnografice”⁵³.

În octombrie același an, în condițiile agravării situației interne și ca urmare a recunoașterii de către guvernul provizoriu de la Petersburg a dreptului popoarelor la autodeterminare, Congresul ostașilor moldoveni de la Chișinău, reunind circa 800 de delegați, reprezentând aproape 250 000 de ostași (majoritatea țărani) de pe toate fronturile, a proclamat autonomia teritorială și politică a Basarabiei și a hotărât convocarea, în cel mai scurt timp, a *Sfatului Țării*, ca reprezentanță națională, care să imprime acestei autonomii pecetea legitimității.

Constituit în urma unor alegeri indirecte (prin mijlocirea comitetelor ostășești, țărănești, muncitorești și a corporațiilor profesionale), proporțional cu reprezentarea etnică a populației întregii Basarabii, *Sfatul Țării* și-a inaugurat lucrările la 24 noiembrie 1917, desemnându-l ca președinte pe Ion Inculeț, asistat de gruparea intelectuală din jurul gazetei „Basarabia”: Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, Pantelimon Erhan, Ștefan Ciobanu, D. Ciugureanu, A. Crihan, I. Buzdugan ș.a. Se hotăra constituirea unităților militare moldovenești, trecerea moșiilor mănăstirești, ale statului și particularilor în mâinile celor care le lucrau (într-un mod ce va fi hotărât de viitoarea Constituantă),

⁵⁰ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, București, Editura „Cartea Românească”, 1929; Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. 1918*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.

⁵¹ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1991, p. 275.

⁵² Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Editura Albatros, 1993, p. 139–140.

⁵³ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 281.

naționalizarea învățământului, menținerea legăturilor cu organizațiile de peste Nistru, respectarea riguroasă a drepturilor naționalităților etc.

La 2/15 decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat Republica Democratică Moldovenească (în cadrul inexistentei Republici Federative Democratice Rusești) și pe Ioan Inuleț președinte al ei, puterea executivă fiind încredințată unui *Consiliu* sau *Sfat al Directorilor*, avându-l în frunte pe Pantelimon Erhan. Cum după semnarea armistițiului ruso-german de la Brest-Litovsk, armata rusă – prinsă în febra revoluției, total dezorganizată și ignorând ordinele comandanților – inundase în retragere Basarabia, comițând tot felul de abuzuri, jafuri și asasinat, Consiliul Directorilor a cerut, la 8 decembrie, prin mijlocirea unei delegații trimisă la Iași, sprijinul guvernului român și al reprezentanților Antantei, dublat de concursul militar, pentru stăvilirea anarhiei bolșevice de peste Prut.

În situația critică în care se afla, guvernul român n-a putut răspunde imediat cu necesarul de trupe pentru prevenirea și apoi pentru stăvilirea terorii roșii, care a cuprins Basarabia în prima decadă a lunii ianuarie 1918, generalizându-se. Abia după a doua intervenție disperată a „blocului moldovenesc” din Sfatul Țării, pe lângă guvernul de la Iași, premierul Ion I. C. Brătianu a dispus trimiterea unei divizii peste Prut, sub comanda generalului Broșteanu, care, în ziua de 13 ianuarie, restabilește calmul și încrederea în zonă, fiind întâmpinat la Chișinău cu toate onorurile și entuziasmul localnicilor.

Cu acel prilej, generalul Broșteanu a adresat o proclamație locuitorilor orașului, mulțumind pentru primirea făcută trupelor române și asigurându-i că toate măsurile adoptate pentru a scăpa „cât mai curând de nenorocirea anarhiei” vor fi însuflețite de principiile de libertate și egalitate ce domnesc în statul român democratic⁵⁴.

Numai că, în aceeași zi, guvernul provizoriu bolșevic de la Petrograd a hotărât, în replică la acțiunea militară românească, ruperea relațiilor diplomatice cu România, arestarea reprezentanților ei acreditați în Rusia și sechestrarea întregului tezaur depus spre păstrare în depozitele Kremlinului. Acesta din urmă era declarat – de către Consiliul Comisarilor Poporului – „intangibil pentru oligarhia română” și supus conservării, spre a fi restituit ulterior „în mâinile poporului român”⁵⁵. Mulțumind pentru sprijinul militar primit din partea autorităților politice de la Iași, Consiliul Directorilor și Sfatul Țării de la Chișinău își exprimau regretul de a nu fi putut împiedica arestarea civililor, militarilor și diplomaților români, iar în cuprinsul telegramei adresate Parlamentului, în ziua de 15 ianuarie 1918, se afirma că „sentimentele noastre prietenești și frățești față de România sunt cu atât mai vii, cu cât oștile ei aflătoare astăzi în țara noastră ne-au dat un puternic ajutor pentru asigurarea vieții noastre de stat nou și independent”⁵⁶.

Răspunsul Parlamentului român la telegrama semnată de președintele Ion Inuleț avea să vină cu oarecare întârziere, după ce Sfatul Țării va fi adoptat și *Declarația de independență* din 24 ianuarie același an. Declarația, semnată de reprezentanți ai populației române din teritoriile locuite de etnici români, exprima hotărârea de a acționa cu mai multă energie, în calitate de cetățeni ai unui stat nou, unitar românesc:

Începând cu ziua de astăzi, în care toți românii trebuie să serbeze amintirea celei dintâi uniri săvârșite la 1859 între cele două țări românești, noi cei mai jos iscăliți, potrivit

⁵⁴ Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1928*, Chișinău, 1992, p. 352–353; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 803.

⁵⁵ Viorica Moisuc, *România și politica externă rusească. Un secol de istoria tezaurului românesc păstrat la Moscova (Studiu și documente)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013, p. 89.

⁵⁶ *Ibidem*.

punctului nostru de plecare, nu ne mai socotim ca până acum: ardeleni, basarabeni, bucovineni ș.a.m.d. și nu ne mai socotim numai ca fiii aceluiași popor, ci ca *cetățenii* (grajdanii) *aceluiași stat unitar românesc, ca cetățeni ai României nouă a tuturor românilor*, cu aceleași datorii de fiecare parte a ei și cu aceleași drepturi. De astăzi înainte noi vom fi totodată ostași ai acestei României, pentru făurirea și întărirea căreia voim să luptăm cu orice armă va trebui. Fiecare să-și dea seama că mântuirea noastră este numai într-o Românie nouă, a tuturor românilor⁵⁷.

Urmând apoi exemplul Ucrainei, care și-a proclamat independența la începutul anului 1918, Sfatul Țării de la Chișinău a adoptat în unanimitate aceeași hotărâre, independența Republicii Moldovenești, în sus-pomenita zi de 24 ianuarie. Declarația preciza că „împrejurările politice de azi împiedică cu desăvârșire” înfăptuirea unirii în cadrul preconizatei republici democratice federative ruse, că Ucraina

[...] s-a proclamat neatârnată și noi astfel ne-am despărțit de Rusia și de republicile alcătuite în vechile ei hotare. În astfel de împrejurări și noi suntem siliți să ne proclamăm, în unire cu voința norodului, Republica democratică moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotări soarta în viitor.

Sfatul Țării și Consiliul de Miniștri al republicii (creat în locul Consiliului Directorilor) vor convoca „cât mai degrabă adunarea poporană pe temeiul glăsurii obștești”, care va hotărî „rânduiala lăuntrică în țară și legăturile ei de unire cu alte țări, dacă aceasta o va cere binele popoarelor republicii noastre”⁵⁸. Parlamentul de la Iași, prin vocea președintelui Senatului, Em. Porumbaru, și a președintelui Adunării Deputaților, Vasile Morțun, a răspuns la telegrama din 15 ianuarie 1918, exprimând mulțumirile cuvenite pentru urările de succes și pentru încrederea într-o colaborare tot mai strânsă, pe baza principiilor democratice și a unității sufletești, care s-a manifestat permanent.

După proclamarea independenței Republicii Moldovenești, puterea executivă a fost transferată din mâna Sfătului (Consiliului) Directorilor în cea a Consiliului de Miniștri, sub președinția doctorului Daniel Ciugureanu. Convingerea celor mai mulți dintre patrioții moldoveni era că noua formulă statală, *republica independentă*, lipsită de organizarea și de condițiile de dezvoltare necesare propășirii, constituia doar un expedient vremelnic, nu și soluția definitivă a chestiunii basarabene. Văzută și înțeleasă din start de către elita intelectuală, sprijinită constant de cărturarii români, din Regat, Ardeal și Bucovina, cu toții veritabili propagandiști ai cauzei naționale românești, soluția era doar una, logică, unirea Basarabiei cu vechea Moldovă, din trupul căreia fusese desprinsă cu peste 100 de ani în urmă.

La sfârșitul lunii ianuarie 1918, atât România, cât și Republica Moldovenească erau supuse unor presiuni tot mai puternice. După încheierea păcii separate între Puterile Centrale și Radă, soldate cu intrarea trupelor germano-austriece în teritoriul Ucrainei, România era practic înconjurată de adversari, fără posibilitatea de a primi vreun ajutor din afară sau de a se retrage, în caz de extremă urgență. În plus, autoritățile române au fost nevoite să ajungă la o „înțelegere” cu Puterile Centrale, în condițiile cunoscute, extrem de dure înscrise în cuprinsul tratatului de la Buftea – București. Această „înțelegere”, fie și vremelnică, a constituit, în problema basarabeană, un factor favorizant. Pentru că, urmărind acceptarea de către România a condițiilor economice înrobitoare,

⁵⁷ Ion Turcanu, *Unirea Basarabiei cu România*, Chișinău, 1998, p. 219–220.

⁵⁸ *** *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917–1918. Documente...*, p. 149–150.

Germania (și mai puțin Austro-Ungaria, care dorea anexarea unei zone din nordul provinciei) s-a opus pretențiilor ucrainene asupra Basarabiei și, implicit, a fost de acord cu soluția românească a problemei.

La sfârșitul lui februarie și începutul lui martie, contactele unor fruntași basarabeni cu factorii politici și de cultură de primă însemnătate de la Iași au devenit tot mai frecvente. În chiar prima zi de primăvară, a avut loc la Institutul de Anatomie din capitala de război a țării întâlnirea delegaților basarabeni cu oamenii de cultură, academicieni, profesori universitari aflați atunci la Iași. Din partea Academiei Române, oaspeții au fost salutați de Petru Poni, iar din partea Societății de Medici și Naturaliști, de dr. Bacaloglu. Primul, precizând că deviza întrunirii era „prin știință spre patrie”, și-a exprimat speranța că știința românească urma a fi împărtășită nestingherit și de frații din Basarabia. Bacaloglu, deplin conștient de gravitatea faptelor pe care cu toții le traversau, privea cu încredere mișcarea națională dintre Prut și Nistru, afirmând: „Dacă azi nori se îngămădesc înspre apus [aluzie evidentă la condițiile înrobitoare ale păcii de la Buftea – București], dinspre Basarabia se ivește o geană de lumină”, care va conduce la *unirea celor de un neam și de un sânge*⁵⁹. Delegații basarabeni au mulțumit pentru primirea cordială, înfățișând celor prezenți situația din Basarabia, activitatea depusă de Sfatul Țării și au exprimat răspicat încrederea în reușită.

Extrem de sugestive pentru starea de spirit ce domnea nu doar în rândul celor prezenți, ci, cu siguranță, într-un orizont mai cuprinzător, au fost cuvintele de întâmpinare rostite, cu același prilej, de marele savant Nicolae Iorga, în fața distinșilor oaspeți: „Ați venit la o mare durere a noastră și ne-ați adus o mare mângâiere”⁶⁰. Evident, cuvintele sale subliniau semnificația istorică a unirii Basarabiei cu România, înfăptuită atunci când pericole extrem de mari, generate de clauzele înrobitoare ale „dictatului” impus statului român prin pacea de la Buftea – București, cuprindeau nu doar pierderi politice, economice sau strategice, ci și grave amputări teritoriale⁶¹.

La 17/30 martie 1918, Regele a adresat administratorului Domeniilor Coroanei o *Scrisoare*, cerându-i să onoreze promisiunea făcută ostașilor-țărani în vara anului 1917, ca pe acele domenii, demobilizații să se bucure „fără întârziere de foloasele pe care le asigură principiile sancționate de mine în Constituție”. *Scrisoarea*, publicată în presă la un an după înaltul angajament făcut la Răcăciuni, a avut menirea de a împrăștia neliniștea din rândul țărănimii în legătură cu poziția statului român în problema împrăștiării, având totodată un puternic răsunet în lumea satelor de peste Prut⁶², acolo unde curentul unionist se generalizase.

Printr-o *Notă* emisă cu o zi mai devreme, Sfatul Țării și guvernul Republicii Moldovenești respingeau definitiv aspirațiile ucrainene, combătând orice tentativă de încălcare a indivizibilității noului stat, precum și pretenția lipsită de temei, de a participa la negocierile păcii de la Buftea – București, aflate în curs, privitoare la „chestiunile Republicii Moldovenești”. Cu acel prilej, a fost reconfirmat votul secesionist din 24 ianuarie, de despărțire de Rusia, de data aceasta – cum observa Petre Cazacu – sub forma votului de protest contra Ucrainei⁶³.

⁵⁹ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 807.

⁶⁰ Apud Ion Agrigoroaiei, *Iași și unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918)*, Iași, Editura Junimea, 2018, p. 59.

⁶¹ Idem, *România interbelică*, vol. I, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015, p. 27.

⁶² Idem, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999, p. 87.

⁶³ P. Cazacu, *op. cit.*, p. 400.

Concomitent, la Iași s-a discutat modalitatea concretă de realizare a unirii, optându-se pentru soluția dezbaterii și deliberării în cadrul organismului suprem, Sfatul Țării, guvernul român urmând să-și exprime poziția oficială după pronunțarea opțiunii în forumul de la Chișinău. În acest sens, au plecat într-acolo I. Incuț, D. Ciugureanu și C. Stere, care participaseră la ședința guvernului din 23 martie/5 aprilie, fiind urmați la două zile de premierul român Al. Marghiloman. Prezența și discursul acestuia la Chișinău, precum și cooptarea în Sfatul Țării a lui Constantin Stere au constituit bune semnale oferite celor nehotărâți, iar atitudinea curajoasă și înțeleaptă a deputaților aparținând Blocului Moldovenesc a netezit calea adoptării unei decizii istorice.

Exprimată succesiv de Consiliile județene din Bălți, Soroca și Orhei, dorința unirii, generalizată, a fost înscrisă ca hotărâre solemnă a Sfatului Țării din Chișinău, în ziua de 27 martie/9 aprilie 1918:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani, din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România.

Declarația se încheia prin cuvintele: „Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururea și totdeauna!”

Hotărârea, subscrisă de președintele Ion Incuț și de secretarul Sfatului, Ion Buzdugan⁶⁴, supusă la vot, a fost adoptată cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri. Actul de voință al basarabenilor a fost comunicat de îndată prim-ministrului român, în exercițiu, Alexandru Marghiloman, care avea astfel prilejul – în acele împrejurări triste pentru țară – să aducă o rază de speranță pentru compatrioți, vestindu-le lărgirea patriei comune. Pe drept cuvânt s-a afirmat că, deși era îndoliată de condițiile înrobitoare ale păcii de la Buftea – București, România a sărbătorit unirea Basarabiei cu încredere în evoluția favorabilă a evenimentelor.

Actul unirii – în expresia istoricului Al. Boldur – a fost acceptat în mod solemn. Tot ce se petrece în urmă în Basarabia poate fi socotit ca o afacere internă a României întregite. Prin urmare, în cursul unui scurt interval de timp, vreo cinci luni, caleidoscopul evenimentelor oțelește sentimentul național și voința națională, transformând ideea slujirii poporului în ideea slujirii națiunii. Principiul naționalității a învins furtuna socială, recunoscându-i cerințele. Revoluția a intrat în albia sa firească: s-a terminat⁶⁵.

La 3/16 aprilie 1918, Sfatul Țării alegea ca președinte pe Constantin Stere și se forma un nou Consiliu de Directori Generali, condus de Petre Cazacu, în timp ce Ion Incuț și Daniel Ciugureanu erau desemnați miniștri, din partea Basarabiei, în guvernul României. Decretul regal dat la Iași, la 9/22 aprilie, în temeiul hotărârii Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie, consfințea:

În numele poporului român și al Regelui lui, M. S. Ferdinand I al României ia act de acest vot quasi unanim și declară la rândul lui Basarabia unită cu România pe veci una și indivizibilă⁶⁶.

⁶⁴ Procesul-verbal al ședinței, reprodus de Iurie Colesnic în lucrarea *Sfatul Țării. Enciclopedie* (Chișinău, 1998, p. 312), cuprinde și numele secretarului B. Epure.

⁶⁵ Al. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992, p. 506–507.

⁶⁶ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 816.

Se repara astfel o mare injustiție, ce dănuia de peste un secol, și se înfăptuia un pas la fel de mare pe calea săvârșirii idealului național: reunirea românilor la matcă.

Hotărârea Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918 a fost primită cu deosebită satisfacție de românii de pretutindeni, conștienți fiind că, în pofida dificultăților aparent insurmontabile, se realiza un precedent istoric, stimulând lupta de eliberare a fraților lor aflați încă sub stăpâniri străine. Iar dobândirea consacrării internaționale a suveranității statului român asupra teritoriului Basarabiei, la 28 octombrie 1920, avea să contribuie, treptat, la stabilizarea situației social-politice din vechea „gubernie rusească”, impulsionând – în cadrul unui proces complex – integrarea pe diverse planuri a Basarabiei în viața statului român.

Unirea Bucovinei cu Patria-mamă

Situată într-o zonă extrem de sensibilă a frontului oriental, Bucovina a avut mult de suferit în vremea Marelui Război: ocupată în trei rânduri de ruși, reocupată de tot atâtea ori de austrieci, provincia a fost „măturată” succesiv de armatele celor două tabere aflate în conflict, localitățile devastate, iar populația maltrată și jefuită.

În deceniul premergător războiului, sentimentul național revigorat și acțiunile politico-culturale circumscrise acestuia au cunoscut o puternică amploare. Influența mișcării naționale dezvoltată în Regat de Nicolae Iorga prin intermediul „Semănătorului” a fost puternic și benefic resimțită în rândul tineretului intelectual al Bucovinei, iar cvadricentenarul morții lui Ștefan cel Mare comemorat în 1904 și la Cernăuți, precum și expoziția din 1906 de la București au apropiat mult pe românii de pretutindeni pe temeiul fraternității naționale.

După izbucnirea războiului, autoritățile imperiale habsburgice – îngrijorate de semnalele tot mai evidente ale ostilității populației românești, îndeosebi ale intelectualilor „infestați de ideile naționale” – au impus în Bucovina regimul celei mai absolutiste dictaturi militare, reprezentată prin colonelul Fischer și jandarmii săi. În concepția cercurilor politice de la Viena, Austria avea doi dușmani: unul în exterior, Rusia, iar altul în interior, naționalitățile. Victoria năzuită asupra inamicului extern trebuia combinată neapărat cu suprimarea mișcărilor iredentiste și, în special, a celor întreținute în rândul populațiilor de rit ortodox, considerate rusofile (deci, românii și rutenii). În consecință, toți suspecții de rusofilie erau arestați, acuzați de spionaj, de fraternizare cu dușmanul și de trădare de patrie, judecați sumar și executați, fie prin împușcare, fie prin spânzurare⁶⁷.

Furia austriacă împotriva românilor din provincie – chiar dacă numeroși tineri aparținând acestei etnii fuseseră înrolați în armata austro-ungară – era sporită de faptul că nu puțini intelectuali bucovineni, profesori, învățători, preoți, magistrați, studenți, și chiar țărani își părăsiseră vetrele (unii chiar de la izbucnirea ostilităților, alții după fiecare revenire a trupelor imperiale) și plecaseră în Regatul liber, unde au găsit teren fertil pentru propagarea, prin scris ori numai prin viu grai, a unității naționale și a eliberării Bucovinei de sub ocupația străină.

Un rol important în direcționarea atitudinii acestora a revenit tinerilor intelectuali, grupați în jurul revistei „Junimea literară”, cu larg suport în mase. Apoi, prin mijlocirea *Asociației bucovinenilor*, înființată la București, în 1915, sau a *Asociației românilor bucovineni și transilvăneni*, s-a dezvoltat o puternică stare de spirit cu efecte contagioase,

⁶⁷ Pe larg, la Teodor Bălan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina în timpul războiului mondial, 1914–1918*, Cernăuți, 1923, *passim*.

materializată prin acțiuni diverse, al căror obiectiv major era înfăptuirea unității politice prin revenirea la Patria-mamă. Unii au intrat ca voluntari în armata română, alții au trecut în Basarabia spre a contribui la redeșteptarea conștiinței naționale a fraților lor de sub stăpânirea țaristă. În plus, ostașii români din armata austro-ungară (înrolați la începutul războiului într-un efectiv de câteva zeci de mii), căzuți prizonieri pe frontul rusesc, au început să se organizeze în vederea sprijinirii luptei pentru unitate națională. Ei au răspuns chemării organizației prizonierilor români de a se înrola în detașamentele constituite pentru eliberarea provinciilor românești. Apelul scris de ei la Darnița (lângă Kiev), în ziua de 13/26 aprilie 1917, este sugestiv în privința obiectivelor urmărite și semnificativ în ecou:

Suntem gata, se declara în apel, să intrăm în lupta pentru împlinirea idealului nostru de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din Monarhia austro-ungară, în una și nedespărțită Românie. Cerem, cu voință nestrămutată, încorporarea la România liberă, pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc, pe care îl vom zidi pe bazele celei mai înaintate democrații⁶⁸.

Primul detașament de voluntari români bucovineni și transilvăneni, alcătuit din 1 500 de oameni, a și ajuns la Iași, în ziua de 26 mai/8 iunie 1917, unde i s-a rezervat o primire entuziastă⁶⁹. Gestul semnifica preambulul desăvârșirii unității naționale românești, pentru că prevestea actul politic săvârșit în primăvara anului următor, 1918, de basarabeni.

Contextul militar și politic era însă primejdios pentru Bucovina. Prezența unei populații rutene compacte, adusă din Galiția, în nordul Bucovinei, manifestând tendința de a se alipi la Rusia, a generat imperialilor așa-numita idee ucraineană: Austria a promis rutenilor recunoașterea drepturilor lor politice și alipirea teritoriilor locuite de ei în Galiția și Bucovina la viitorul stat ucrainean, proiectat ca alternativă. Apoi, în cursul tratatelor de la Brest-Litovsk, determinat de cerințele alimentării unei Austrii înfometate, ministrul de externe Ottokar von Czernin a vândut, formal, Bucovina Ucrainei. Printr-o dispoziție secretă a tratatului, guvernul austriac se angaja să elaboreze, până la 15 iulie 1918, un „proiect de lege prin care să despartă teritoriile Galiției de est, a căror populație e în majoritate ucraineană, de la Galiția de până acum și să le împreune cu Bucovina într-o țară a Coroanei”. Rusofiliile din zonă, vânturând ideea creării *Carpatorusiei* prin cuprinderea unei însemnate părți a Bucovinei, mergeau până într-acolo încât revendicau întreaga Moldovă pe temeiul fals al vechii ei apartenențe la Principatul de Halici⁷⁰.

Tendința de ultimă oră a Austriei, vădită în cadrul planurilor de reorganizare a Imperiului, de a constitui o provincie ucraineană prin contopirea Galiției orientale cu Bucovina, urmată apoi de pretențiile Radei ucrainene de a anexa provincia, ca și de incertitudinile circumscrise acestor proiecte, i-a îndemnat pe românii bucovineni să acționeze. Deputații români din parlamentul de la Viena, protestând împotriva proiectelor țesute pe seama Bucovinei și a veleităților ucrainene, s-au organizat într-un Club român al parlamentarilor, în frunte cu Constantin Isopescu-Grecul, afirmând răspicat necesitatea soluționării chestiunii bucovinene în comun cu cea a românilor transilvăneni.

⁶⁸ Dumitru Vitcu, „Episodul” Darnița în epopeea întregirii naționale. O reevaluare, în CC, serie nouă, nr. 6–7 (16–17), 2000–2001, p. 267–277.

⁶⁹ I. Agrigoroaiei, D. Ivănescu, S. Ivănescu, S. Văcaru, *Stări de spirit și mentalități în timpul Marelui Război. Corpurile de voluntari români din Rusia*, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 21–24.

⁷⁰ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 372–374.

Celebrul manifest lansat de împăratul Carol al IV-lea, la 3/16 octombrie 1918, *Către popoarele mele credincioase*, în încercarea-i disperată de a salva monarhia bicefală prin soluția unei confederații de state autonome (la care, din păcate, subscria și șeful Partidului Țărănesc Democrat din Bucovina, Aurel Onciul), nu a avut ecoul dorit. Clubul parlamentarilor români din Viena s-a transformat în *Consiliul național român* și, declarând nesatisfăcătoare propunerile din manifestul imperial, a comunicat decizia de a începe preparativele pentru „a uni într-un teritoriu național toate provinciile românești din Austria și Ungaria”⁷¹. La 9/22 octombrie, deputații români, cu puncte de vedere nuanțate, au făcut cunoscută, în Parlamentul vienez, voința compatrioților lor ca „Bucovina să fie restituită patriei”.

Întrucât ucrainenii, care dispuneau de forțe armate organizate, intenționau să înfăptuiască prin constrângere alipirea Bucovinei la Galiția orientală, Consiliul național român, din inițiativa profesorului Sextil Pușcariu și a lui Iancu Flondor, a convocat, la Cernăuți, o adunare a reprezentanților poporului român din Bucovina, pentru ziua de 14/27 octombrie. Cu câteva zile mai devreme, cărturarul ardelean – aflat în strânsă relații cu refugiații bucovineni, dar și cu autoritățile politice de la Iași – a editat, împreună cu câțiva vrednici colaboratori, ziarul „Glasul Bucovinei”, o autentică tribună de luptă unionistă. În cuprinsul editorialului din primul număr, apărut la 22 octombrie, S. Pușcariu declara răspicat esența programului național susținut de români, sub un titlu sugestiv: *Ce vrem?* Răspunsurile formulate erau fără echivoc:

[...] vrem să rămânem români pe pământul strămoșesc și să ne cârmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești [...]; pretindem ca, împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului.⁷²

În contextul involburat, deopotrivă, pe plan intern și internațional, agravat de manevrele și amenințările politico-militare ale ucrainenilor, la inițiativa celor doi militanți unioniști (S. Pușcariu și I. Flondor) s-au reunit la Cernăuți, în ziua mai sus menționată, foștii deputați din ultima Dietă a Bucovinei, primarii din localitățile provinciei și alți reprezentanți de vază ai românilor bucovineni, spre a dezbate și decide măsurile necesare în vederea contracarării acțiunilor ostile și a materializării propriilor obiective naționale.

Desfășurată într-o atmosferă solemnă și proclamându-se *Constituantă*, Adunarea a hotărât „unirea Bucovinei cu celelalte țări românești, într-un stat național independent și va precede, în acest scop, în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria”⁷³. Totodată, a fost ales un *Consiliu Național* lărgit, format din 50 de membri (reprezentând toate județele și categoriile sociale), prezidat de un Comitet executiv, în frunte cu Iancu Flondor și investit cu responsabilitatea guvernării Bucovinei. Respingând ferm încercările secesioniste, *Moțiunea* de unire prezentată de Flondor și adoptată cu acel prilej, exprimând disponibilitatea conviețuirii în bună înțelegere cu aparținătorii altor etnii, a fost votată în unanimitate, pe fondul unui entuziasm general.

⁷¹ Atitudinea prea conciliantă a unor deputați români în Parlamentul vienez (C. Isopescu-Grecul, Aurel Onciul, Al. Hurmuzachi sau Gh. Sârbu) a provocat indignarea refugiaților bucovineni de la Iași, a voluntarilor de la Darnița, ca și a românilor bucovineni, în ansamblu (*ibidem*, p. 378–379).

⁷² Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magda Vulpe și Ion Bulei, București, Editura Minerva, 1978, p. 322.

⁷³ *** 1918 la români. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe, 1879–1918*, vol. II, București, 1989, p. 1176–1177; *** *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917–1918. Documente...*, p. 259–260.

După adoptarea moțiunii, Consiliul Național, avându-l ca președinte pe Dionisie Bejan, a trimis la Iași mai multe delegații, spre a găsi, împreună cu autoritățile politice românești, căile și mijloacele cele mai potrivite pentru îndeplinirea obiectivului comun, unirea cu Patria-mamă. Prezența acestora în vechea reședință a domnilor Țării Moldovei, devenită – prin concursul nefast al împrejurărilor – capitala „rezistenței până la capăt”, a generat nu doar interes major, ci și o stare euforică în rândul tuturor localnicilor, exprimată prin ample manifestări de stradă, cuvântări și întruniri publice, elogiuate ca atare și reținute în memorialistica și presa vremii⁷⁴.

Oficial însă, contele Josef von Ezdorf, în calitatea-i de guvernator, continua să păstreze în mâini administrația provinciei. Acesta i-a și comunicat lui Flondor că ucrainenii – care începuseră a tulbura ordinea publică prin felurite excese (jafuri, devastări, prigoane antisemite etc.) – reclamau dreptul de a guverna partea nordică a provinciei, până la Prut, lăsând românilor partea sudică, până la Siret, iar zona mediană dintre Siret și Prut să rămână, inițial, condominiu. Flondor a respins propunerea guvernatorului, comunicându-i în schimb că, pentru a apăra drepturile românilor împotriva oricăror încercări de uzurpație și pentru a asigura liniștea în țară, a solicitat guvernului de la Iași intervenția armatei române.

Gestul său a fost salutar, pentru că, la 24 octombrie/6 noiembrie, ucrainenii au intervenit în forță și l-au înlăturat pe guvernator, impunându-și un guvern propriu, agreeat din păcate și de Aurel Onciul. În cuprinsul protocolului de predare-primire a puterii către Rada ucraineană, guvernatorul Ezdorf menționa că Onciul s-ar fi prezentat ca delegat al Consiliului Național Român⁷⁵. Printr-o proclamație dată în aceeași zi, el consimțea la o împărțire a Bucovinei, lăsând ca decizia definitivă să aparțină viitorului congres de pace. Cert este că, în acel moment, stăpânirea habsburgică în Bucovina înceta.

Ca delegat al acelui cabinet de uzurpatori, Aurel Onciul a și plecat la Iași spre a opri trimiterea armatei române în Bucovina, hotărâtă de noul guvern condus de generalul Constantin Coandă. N-a izbutit însă, pentru că autoritățile românești de la Iași, neprimindu-l pe el (întâmpinat cu ostilitate de studenți), au acordat credit delegatului Consiliului Național, Vasile Bodnărescu, și a ordonat Diviziei a 8-a de infanterie, sub comanda generalului Iacob Zadik, să intre în Bucovina. Cu un efectiv de circa 3 000 de oameni, aceasta a și trecut peste două zile vechiul hotar impus Moldovei la nord, în 1775, iar la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, generalul Zadik intra în Cernăuți eliberat: „Răspunzând la chemarea Consiliului bucovinean – afirma generalul în cuprinsul *proclamației* adresată populației cernăuțene – armata română, din înaltul ordin al M. S. Regelui Ferdinand I al României, a pășit pe pământul marelui voievod Ștefan, pentru a ocroti viața, avutul și libertatea locuitorilor de orice neam și credință”. Populația orașului, adunată în fața Primăriei, a primit cu mare bucurie și însuflețire pe ostașii români, numind apoi locul cu numele de Piața Unirii⁷⁶.

Dezavuând atitudinea lui Aurel Onciul, Consiliul Național a adoptat, în ziua imediat următoare, *Legea fundamentală provizorie asupra țării Bucovinei*, fixând atribuțiile, competențele și structura organismelor de conducere, precum și obiectivele majore: politice, economice, sociale, juridice, profesionale etc., ce trebuiau soluționate în imediată perspectivă⁷⁷. Deplasarea la Iași a lui Sextil Pușcariu (însoțit de V. Bodnărescu), în ziua

⁷⁴ Ion Agrigoroaiei, *Iași și unirea...*, p. 115–119.

⁷⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 383–384.

⁷⁶ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 335; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 825.

⁷⁷ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, București, Editura Academiei RSR, 1983, p. 126–127; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 825.

de 14 noiembrie, i-a prilejuit multiple întâlniri, succesive, cu prim-ministrul Coandă, cu Ionel Brătianu, N. Iorga, I. Nistor, Al. Lapedatu, cu alți oameni politici și de cultură, inclusiv o audiență la rege și regină. Discuțiile au vizat modalitățile concrete de realizare a obiectivului național comun, precum și proiecția statutului Bucovinei în cadrul României întregite⁷⁸.

Reîntors la Cernăuți, S. Pușcariu, I. Nistor și alți câțiva refugiați bucovineni, au elaborat, împreună cu Iancu Flondor, planul concret de acțiune pentru materializarea generosului proiect național. În ședința Consiliului Național din 12/25 noiembrie, organism completat cu 12 membri dintre foștii refugiați, unul dintre noii veniți (Gheorghe Tofan) a prezentat o declarație, în cuprinsul căreia s-a pronunțat ferm pentru unirea necondiționată cu Țara-mamă și pentru realizarea statului național unitar român în hotarele sale etnice și istorice, pe temeiul celor mai largi principii democratice și al recunoașterii dreptului fiecărei minorități componente de a se dezvolta liber în patria comună. Totodată, Consiliul a decis ca dată a Congresului ziua de 15/28 noiembrie 1918, în vederea prezentării și dezbaterii obiectivului cardinal și pentru „stabilirea raportului politic al Bucovinei față de Regatul român”⁷⁹.

În ziua prestabilită, în sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți s-au desfășurat, sub președinția lui Iancu Flondor, lucrările Congresului General al Bucovinei, la care au luat parte: membrii Consiliului Național Central Român, delegații Consiliului Național polonez, ai Comitetului Național german, ai comunităților rutene din partea nordică a provinciei și numeroși reprezentanți ai minorităților naționale, ilustrând toate clasele și categoriile sociale. Deschiderea oficială a lucrărilor, efectuată de Dionisie Bejan, a fost urmată de prezentarea *Moțiunii* de către președintele I. Flondor, care, evidențiind caracterul românesc al Bucovinei, în pofida celor 144 de ani de stăpânire străină, declara răspicat că ceasul cel mare a sunat:

Astăzi, când după sfortări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia austro-ungară s-a zguduit în temeliiile ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre.

Drept aceea, noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României⁸⁰.

Atât delegatul Consiliului Național al polonezilor din Bucovina, Stanislaw Kwiatkowski, cât și cel al germanilor, Alois Lebouton, s-au pronunțat clar pentru unire, fapt ce a asigurat apoi unanimitatea voturilor Congresului pentru adoptarea *moțiunii*. Salutată direct, cu firească bucurie, de basarabeni Pantelimon Halipa și Ion Pelivan, ca și de ardeleanul Gheorghe Crișan, pe fondul entuziasmului general ce s-a transmis, din interiorul, spre exteriorul Palatului Mitropolitan⁸¹, *Moțiunea* – întâmpinată cu aceleași sentimente de capii bisericilor ortodoxe de la Chișinău (Vladimir Repta) și Iași (Pimen Georgescu) – a fost urmată de prezentarea telegramelor menite a fi expediate regelui

⁷⁸ Pe larg, la Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 338–346; I. G. Duca, *op. cit.*, p. 143–144.

⁷⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 392–393; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 164–165.

⁸⁰ *** *1918 la români...*, p. 1240; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 826.

⁸¹ Ion Agrigoroaiei, *Iașii și unirea...*, p. 126.

Ferdinand I, guvernului român și reprezentanților diplomatici ai Franței, Marii Britanii, Statelor Unite și Italiei.

Congresul a desemnat apoi membrii delegației – între aceștia: I. Flondor, I. Nistor, Mitropolitul Vladimir, Eudoxiu Hurmuzachi, V. Bodnărescu ș.a. –, care avea să prezinte la Iași *Actul de Unire*, primit, nu doar de destinatari, ci de întreaga suflare românească, cu un entuziasm și însuflețire specifice doar marilor victorii obținute prin grele sacrificii și jertfe de sânge⁸². Pe temeiul voinței liber-exprimate de confracții bucovineni, la 18/31 decembrie 1918, regele Ferdinand I și Ion I. C. Brătianu, revenit în funcția de prim-ministru, semnau la București decretul-lege care consfințea materializarea a încă unui vis: „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României”⁸³.

Încă un pas hotărât și ferm pe calea desăvârșirii unității naționale românești era astfel îndeplinit.

Unirea Transilvaniei cu România

Imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, Partidul Național Român din Transilvania și-a suspendat oficial activitatea, spre a nu expune populația românească represiei dictată de regimul stării de beligeranță al Austro-Ungariei. Reprezentanții grupărilor radicale, în frunte cu Octavian Goga și Vasile Lucaciu, sosiți în București din toamna aceluiași an, au desfășurat o intensă activitate politică și culturală, complementară celei de până atunci, în favoarea Unirii. Concomitent cu trecerea miilor de români din Transilvania peste munți, în Regat a fost organizat *Cercul bucovinenilor și transilvănenilor* din București, a fost editată gazeta „Ardealul”, iar cunoscuta *Ligă culturală* (1890) s-a transformat în *Liga pentru unitate politică a tuturor românilor* (1914), cu V. Lucaciu – președinte, Barbu Ștefănescu Delavrancea – vicepreședinte și Nicolae Iorga – secretar general, militând, ca și *Acțiunea națională* sau *Federația unionistă*, pentru realizarea unei României extinse în hotarele sale firești.

Cu prilejul unei mari întruniri a Ligii, organizată în sala Dacia din capitală, în februarie 1915, focalizată pe soarta românilor transilvăneni, unul dintre vorbitori, Nicolae Filipescu, a exprimat un sugestiv îndemn regelui Ferdinand: „Mărirea ce ți-o urăm, Sire, este «să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe câmpia de la Turda»”⁸⁴. Iar într-o altă alocuțiune rostită, peste două luni la Iași, același om politic răspundea întrebării pe care însuși o formula:

Ce este Regatul român fără Ardeal? O absurditate geopolitică. O fâșie de pământ întortocheată și frântă în semicerc... În granițele actuale suntem o țară fără viitor. Spre a ne împlini aici rolul european ne trebuie bastionul ce domină această pozițiune. De aceea, ațintim către cetatea naturală a Ardealului, către Acropolea românismului. Aici e centrul, aici (e) inima românismului⁸⁵.

În aceeași cheie a datoriei istorice raportată nu doar prezentului, ci și trecutului, savantul Nicolae Iorga a evocat figurile marilor voievozi Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu, afirmând că „numai atunci când steagul biruinței românești va umbri rămășițele lor, numai atunci va fi bucurie deasupra pământului și pace în mormintele acestui neam”⁸⁶.

⁸² Pentru detalii, vezi *ibidem*, p. 127–129.

⁸³ *MOF*, nr. 217, din 19 decembrie 1918.

⁸⁴ N. Filipescu, *Pentru România Mare. Cuvântări din război, 1914–1916*, București, 1925, p. 26.

⁸⁵ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 777.

⁸⁶ *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași 1600–1859–1918*, coord. Gh. Buzatu, A. Karețchi, D. Vitcu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 196–199.

Îndemnul liderului conservator, ca și discursul marelui istoric, în perfectă sincronie cu pulsul național și cu opțiunea reginei Maria, cu siguranță, îl vor fi sensibilizat pe rege, care, precum se știe, nu a cedat presiunilor exercitate de Puterile Centrale și a consimțit, în vara anului 1916, să se alăture adversarilor lor. Decizia a avut un larg ecou, nu doar în țară, ci și în afara granițelor, fiind întâmpinată – după caz – cu entuziasm, speranță, dar și îngrijorare:

Noi n-am intrat în haosul acestui măcel pentru cuceriri, ci pentru dezrobiri – afirma răspicat Barbu Ștefănescu Delavrancea, în Aula Academiei Române, la 2/15 septembrie 1916; Noi nu vrem (ceea) ce nu este al nostru, ci pentru unirea cu frații noștri din Ardeal, din Banat și din Bucovina⁸⁷.

De reținut ar fi, dincolo de justețea sau corectitudinea și fermitatea mesajului, unilateralitatea obiectivului național, reductibil atunci – prin forța oarbă a împrejurărilor politice externe, invocate la începutul acestui studiu – doar la soarta românilor din Imperiul Austro-Ungar.

Intrarea României în război de partea Antantei și pătrunderea armatei române în Transilvania au fost decizii întâmpinate cu multă bucurie de populația transilvană majoritară, devenită apoi victimă a măsurilor de represiune luate de autoritățile maghiare: închiderea școlilor românești, desființarea școlilor confesionale, suspendarea publicațiilor de limbă română („Românul”, „Luceafărul”), internări în lagăre dictate împotriva românilor pentru „înantă trădare” etc. În pofida acestor măsuri, majoritatea covârșitoare a intelectualilor români, în frunte cu Iuliu Maniu, Ștefan Ciceo-Pop, Vasile Goldiș ș.a., au refuzat să semneze declarația de fidelitate cerută de guvernul K. Tisza în decembrie 1916.

În condițiile extrem de grele pentru români ale evoluției ostilităților pe fronturile din Transilvania și Dobrogea și ale retragerii la Iași a autorităților politice centrale, însoțite de refugiul în Moldova a unei mari părți a populației din zonele intrate sub ocupație militară străină, speranța sau încrederea în justețea cauzei naționale – cultivată pe spiritul de solidaritate și pe unitatea de acțiune a factorilor decizionali – a fost admirabil întreținută de elita politică și intelectuală a vremii. Memorabile au rămas discursurile rostite la Teatrul Național din Iași, în ședința Camerei din 14/27 decembrie 1916, de către Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu și Nicolae Iorga.

Oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărâți să mergem până la capăt – afirma marele istoric – în credința că nu se poate, cu nici un chip ca, înaintea celei mai sălbatice forțe organizatorice, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pământul în care nu este fir de țărână care să nu fie acoperit de cel mai nobil sânge [...].

Finalul discursului, inspirat de cuvintele voievodului moldav Petru Rareș, era apoteotic: „Vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atât”⁸⁸.

Apreciată superlativ în presa vremii, ca veritabil imn sau „crez al românimii de pretutindeni”⁸⁹, cuvântarea istoricului a beneficiat și de elogiile îndreptățite ale memorialistului I. G. Duca, puternic impresionat de știința cu care oratorul – evocând gloria trecutului – a redeșteptat speranțele naționale și a călăuzit auditoriul, „care se târa chinuit prin văgăunile întunecoase ale mizeriilor dezastrului bejeniei și restriștei, pe

⁸⁷ Barbu Delavrancea, *Războiul și datoria noastră*, București, 1916, p. 27.

⁸⁸ N. Iorga, *Pentru întregirea neamului. Cuvântări din război (1915–1917)*, București, 1925, p. 165.

⁸⁹ *Istoria românilor*, VII/2, p. 786.

culmile luminoase ale izbânzilor răsplătitoare și ale marilor înfăptuiri viitoare”⁹⁰. Pe fondul unei asemenea stări de spirit, la 7/20 ianuarie 1917, s-a înființat la Iași *Comitetul Național al Românilor emigrați din Austro-Ungaria*, în frunte cu Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Ion Nistor ș.a., care au semnat, în prezența câtorva membri ai guvernului roman, *declarația de război* împotriva Imperiului bicefal, transmisă Vienei de către prim-ministrul Ion I. C. Brătianu⁹¹. Se avea în vedere, desigur, cumplita dramă a românilor ardeleni și bucovineni, obligați să lupte sub steag imperial, împotriva fraților lor din Regat, ca și atitudinea aceluiași pe frontul oriental, unde circa 120 000 de ostași și ofițeri căzuseră prizonieri la ruși⁹².

Revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 din Rusia și implicațiile ei asupra evoluției ulterioare a ostilităților pe frontul oriental au condus la o radicalizare a acțiunilor și a stării generale de spirit în spatele frontului din ambele tabere. Concomitent cu intensificarea mișcărilor de protest sau de rezistență socială și națională împotriva măsurilor polițienești exercitate de autoritățile maghiare asupra populației românești din Transilvania, au sporit continuu numărul dezertărilor din armată, ca și demonstrațiile pacifiste în marile centre urbane. Pe frontul rusesc, „episodul Darnița” din primăvara aceluiași an s-a impus ca un moment de referință în epopeea desăvârșirii unității naționale românești, fiind considerată pe bună dreptate ca „prima Alba Iulia românească” sau „cea dintâi manifestare puternică de unire a teritoriilor românești din Austro-Ungaria”⁹³. Iar primirea entuziastă, făcută la Iași, în iunie 1917, celor dintâi unități de voluntari transilvăneni și bucovineni, organizați în tabăra foștilor prizonieri de la Darnița, ca și solemnitatea plecării pe front a primului batalion din acei voluntari la 1 august semnificau – prin unirea armelor și a voințelor – hotărârea împlinirii destinului comun.

Revoluția bolșevică din octombrie 1917, urmată de *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia*, răspândită și în mediile românești prin mijlocirea presei, au contribuit deopotrivă la impulsivitatea acțiunilor în direcția autodeterminării. De mare însemnătate și cu implicații profunde asupra evoluției evenimentelor politice la scară continentală s-a dovedit a fi declarația, în *14 puncte*, a președintelui american Woodrow Wilson, din 8/21 ianuarie 1918, document în cuprinsul căruia organizarea lumii postbelice era condiționată, între altele, și de „necesitatea unei dezvoltări autonome a popoarelor asuprite din Austro-Ungaria”⁹⁴. Aceasta a stimulat lupta de eliberare și de autodeterminare a popoarelor din cele două mari împărțiri, austro-ungară și țaristă, descurajând, totodată, orice inițiativă de conservare – pe temeiul soluțiilor confederative – a vechilor structuri.

În vreme ce în țară unirea era pregătită prin rezistența armată împotriva cotropitorilor, peste hotare erau întreprinse demersuri pentru captarea opiniei publice, pentru o mai bună înțelegere a realităților românești, de natură să atragă un mai eficient sprijin

⁹⁰ I. G. Duca, *op. cit.*, vol. II, p. 102–103.

⁹¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, p. 399–400; C. Nuțu, *Noul activism în lupta pentru unitatea de stat (1905–1918)*, în vol. *** *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, coord. Miron Constantinescu, București, Editura Academiei RSR, 1968, p. 131 și urm.

⁹² Dumitru Preda și colab., *România în Primul Război Mondial. Mărturii documentare, 1914–1916*, vol. I, București, Editura Militară, 1996, p. 202–203; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 90–92.

⁹³ Dr. Petru Nemoian, *Corpul voluntarilor români în Rusia*, Lugoj, 1921, p. 7; idem, *Prima Alba-Iulia. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului. Istoric general*, Timișoara, 1922, *passim*; Dumitru Vitcu, „*Episodul*” *Darnița*..., în loc. cit., p. 267.

⁹⁴ *** *România în relațiile internaționale (1699–1939)*, coord. L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 434; Ion Stanciu, *Aliaji fără alianță. România și SUA, 1914–1920*, ediția a II-a, București, Editura Albatros, 1992, p. 152–153.

politic și diplomatic⁹⁵. În condițiile în care activitatea diplomatică oficială a României era compromisă, ca urmare a Tratatului de pace încheiat, separat, cu Puterile Centrale, sarcina de a susține interesele naționale ale statului român în fața aliaților și a opiniei publice internaționale revenea emigrației, răspândită în marile metropole ale lumii europene și americane.

În mai 1917, fusese trimisă în SUA o misiune a românilor ardeleni, alcătuită din Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, pentru a mobiliza coloniile românești în sprijinul propagandei pentru cauza națională⁹⁶. Înființarea Legației române la Washington, la 1 octombrie 1917, și numirea doctorului Constantin Angelescu în funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar se înfățișau ca efecte directe ale efortului concertat din interior și din afară. Iar după rechemarea în țară a dr. Angelescu, Vasile Stoica a rămas în continuare în SUA, în calitate de reprezentant neoficial, din inițiativa căruia a luat ființă *Liga națională română*, care, la 13 septembrie 1918, a fuzionat cu *Comitetul național român*, cuprinzând într-o singură organizație pe toți românii americani.

Rectificarea politicii SUA în raport cu Austro-Ungaria și adoptarea, la 24 iunie 1918, a *Memorandului asupra politicii Statelor Unite față de naționalitățile din cadrul Imperiului austro-ungar*, document care recunoștea, de astă dată, necesitatea abolirii monarhiei dualiste, a favorizat lupta națională a românilor. Depășind vechile rezerve, la 6 noiembrie 1918, Robert Lansing, secretarul de stat al SUA, îi comunica lui Take Ionescu, aflat la Paris:

[...] guvernul Statelor Unite simpatizează profund cu voi și nu va neglija, îndată ce va veni momentul, să se folosească de influența sa, ca justele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate împotriva oricărei agresiuni străine⁹⁷.

Deplasarea lui Take Ionescu în Occident, în vara aceluiași an, a stimulat mult propaganda în favoarea cauzei naționale românești. În cuprinsul săptămânalului „La Roumanie”, apărut la Paris încă din ianuarie 1918 și devenit organ de presă pentru promovarea și apărarea drepturilor românilor de pe ambele versante ale Carpaților, au fost tipărite numeroase articole ce condamnau politica de asupraire a naționalităților din Imperiul bicefal și ofereau argumente temeinice pentru constituirea statelor naționale. Totodată, gazeta a găzduit cu generozitate lucrări istorice de dată recentă, aparținând lui N. Iorga, Ion Ursu sau D. Drăghicescu⁹⁸.

Sub raport organizatoric, resimțindu-se nevoia unui centru care să coordoneze acțiunile emigrației, la 24 august/6 septembrie 1918, membrii coloniei românești, întruniți la Paris, au hotărât organizarea *Consiliului Național Român (provizoriu)*, având menirea de „a apăra, pe lângă guvernele aliate și în fața opiniei publice mondiale, interesele rasei românești”. Primind împuternicirea reprezentării intereselor emigrației, Vasile Lucaciu și dr. Ion Cantacuzino au pregătit – după sosirea în capitala Luminilor a lui Octavian Goga și Sever Boncu – reorganizarea „vechiului” consiliu și transformarea acestuia, la 20 septembrie/3 octombrie, în *Consiliul Național al Unității Românești*, având ca președinte pe Take Ionescu, iar ca vicepreședinți, pe V. Lucaciu, Octavian Goga,

⁹⁵ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 785 și urm.

⁹⁶ Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, București, Tipografia „Universul”, 1926, *passim*.

⁹⁷ Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, 1914–1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Princeton University Press, 1957, p. 129.

⁹⁸ I. Gheorghiu, C. Nuțu, *Adunarea Națională de la Alba Iulia. 1 decembrie 1918*, București, Editura Politică, 1968, p. 181–183 și 186–187.

Jean Th. Florescu și dr. Constantin Angelescu⁹⁹. Din structura lărgită a noului organism mai făceau parte: dr. I. Cantacuzino, N. Titulescu, C. Mille, S. Mândrescu, Traian Vuia, V. Stroescu, C. Diamandy ș.a.¹⁰⁰

Recunoscut oficial și succesiv de cabinetele politice ale puterilor Antantei și pe fondul precipitării evenimentelor spre sfârșitul anului 1918, Consiliul a desfășurat o susținută activitate în profitul cauzei naționale, menținând o strânsă și permanentă legătură cu frunțașii mișcării de eliberare a românilor din Bucovina și Transilvania, combătând, totodată, încercările disperate de federalizare a Imperiului austro-ungar, ori de conservare a așa-numitei „Ungarii Mari”. Activând ca misionari ai cauzei naționale, românii din străinătate

[...] și-au îndeplinit cu jertfe personale – în expresia lui C. Kirițescu – o datorie patriotică. Ei au adus țării lor mari servicii și au dovedit în același timp cât rău poate face unei țări ignoranța în care se găsesc străinii, în special prietenii, despre adevăratele stări de lucruri din acea țară, informațiile neexacte, tendențioase sau calomnioase ce li se dau de dușmani. Și, în ce ne privește pe noi, efectele s-au putut constata mai cu seamă în timpul discuțiilor de la Conferința păcii¹⁰¹.

Revenind asupra situației interne din Transilvania, ar fi de reținut faptul că, în condițiile intensificării mișcărilor sociale și naționale ale tuturor popoarelor aflate sub dominația Imperiului austro-ungar, în primăvara anului 1918 a avut loc Congresul al IX-lea al secției române a Partidului Social-Democrat, care a decis să-și coordoneze acțiunile politice cu cele ale Partidului Național Român, spre a oferi astfel un plus de eficiență și de șansă inițiativelor comune. În toamnă, cooperarea a luat noi forme de expresie. La 29 septembrie/12 octombrie, Comitetul executiv al Partidului Național Român, întrunit la Oradea, în deplin acord cu socialiștii, a adoptat o *Declarație*, prin care era proclamată independența națiunii române din cadrul Imperiului bicefal. Invocând dreptul națiunilor la autodeterminare, „națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă, în consecință și pentru ea, dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere”¹⁰². Cu același prilej, a fost ales un comitet de acțiune, ce-și avea sediul la Arad, în componența căruia intrau Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Iuliu Maniu, Ion Suciuc, Al. Vaida-Voevod, Aurel Lazăr, Aurel Mihală.

Declarația, marcând intrarea mișcării de eliberare națională în faza sa decisivă, a stat la baza tuturor acțiunilor întreprinse de românii din Transilvania până la Adunarea istorică de la Alba Iulia. Răspunsul comitetului executiv al Partidului Național Român la manifestul împăratului din 3/16 octombrie (*Către popoarele mele credincioase*), a fost oferit prin declarația făcută în Parlamentul maghiar de la Budapesta de Alexandru Vaida-Voevod, care afirma, între altele:

Problema noastră nu e altceva decât o latură a democrației, dar adevărata democrație nicăieri în lume nu se poate înlăptui înainte de a se soluționa chestiunile naționale, pentru că numai pe baze naționale și în cadre naționale e cu putință o dezvoltare în direcție normală a acestei consolidări¹⁰³.

⁹⁹ *** 1918 la români. Desăvârșirea unității național statale..., vol. II, p. 1128.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 1163–1164.

¹⁰¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 467; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 797.

¹⁰² Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1968, p. 403.

¹⁰³ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 829.

Discursul deputatului român a produs impresii și emoții puternice la nivelul opiniei publice, fiind întâmpinat cu entuziasm de românii de pretutindeni.

La 17/30 octombrie 1918, s-a constituit la Budapesta, pe principiul parității între cele două partide politice componente, Consiliul Național Român Central (CNRC), în care au intrat șase reprezentanți ai PNR și șase ai PSD, sub președinția lui Ștefan Cicio Pop și a secretarului general, Gheorghe Crișan. Noul organism de conducere, cu sediul la Arad și reprezentând voința tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, și-a asumat de îndată sarcina de unic for decizional într-o problemă complexă: organizarea administrației cvasiinexistente în urma alungării primarilor, pretorilor, notarilor și jandarmilor maghiari, soluționarea statutului militarilor români aflați în varii regiuni ale Imperiului, încetarea tulburărilor și liniștirea spiritelor în focarele unde izbucniseră violențe etc.

Situându-se la înălțimea cerințelor, Consiliul a lansat la 24 octombrie/6 noiembrie un *Manifest* către românii transilvăneni, îndemnându-i să fie „mari la suflet în ceasurile acestea grele ale anarhiei”, în virtutea și pe temeiul cărui document, în toate localitățile aveau să fie înființate, ulterior, consilii naționale românești, cunoscute sub denumirea de *șfaturi*, îndeplinind funcții politice dar și administrative. Concomitent cu chemarea adresată militarilor români de a se prezenta la biroul CNRC, tinerii erau îndemnați a se înrola în „legiunea națională română” sau în „șfaturile militare”, luând astfel ființă gărzile naționale românești, care au organizat rezistența populației majoritare împotriva actelor guvernamentale.

Odată cu reintrarea armatei române în acțiune, alături de statele Antantei, la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, CNRC a remis guvernului maghiar de la Budapesta o *Notă ultimativă*, cerându-i să predea „puterea de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal și Țara Ungurească în virtutea dreptului de liberă dispozițiune a neamurilor, cât și în scopul de a păstra ordinea publică, siguranța averii și a vieții”¹⁰⁴. Tratatul purtat la Arad între delegații români: Șt. Cicio Pop, V. Goldiș, Iuliu Maniu, I. Jumanca, I. Flueraș ș.a. și reprezentanții Consiliului Național Maghiar și ai guvernului de la Budapesta eșuând, contactele cu capitala de război a României s-au intensificat, iar soluția proclamării imediate a unirii cu Regatul era tot mai des invocată. V. Goldiș a insistat însă ca unirea să fie atributul unei mari adunări reprezentative, organizată într-un loc cu puternică rezonanță istorică: Blaj, Sibiu sau Alba Iulia¹⁰⁵.

Spre a face cunoscut opiniei publice mondiale voința nestrămutată a românilor, la 5/18 noiembrie Marele Sfat Național din Transilvania și Ungaria (denumire luată în răstimp de Consiliul Național Român) a adresat un manifest *Către popoarele lumii*, tipărit în limbile română, franceză și engleză, în cuprinsul căruia era afirmat și legitimat dreptul populației românești de a înființa, pe teritoriul locuit, propriul stat liber și independent:

Națiunea română din Ungaria și Transilvania nu dorește să stăpânească asupra altor neamuri. Lipsită cu desăvârșire de orice clasă istorică stăpânitoare, națiunea română prin ființa sa însăși este întruparea democrației celei mai desăvârșite. Pe teritoriul său strămoșesc națiunea română este gata a asigura oricărui popor deplină libertate națională și organizarea sa în stat liber și independent o va întocmi pe temeiurile democrației, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiilor de viață, unicul mijloc al desăvârșirii omenești¹⁰⁶.

¹⁰⁴ *** *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, Biblioteca Asociațiunii „Astra”, 1943, p. 33–34.

¹⁰⁵ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național...*, vol. II, p. 125–126.

¹⁰⁶ *** *Marea Unire...*, p. 41 și urm.

Concomitent, a fost publicat textul pentru convocarea Marii Adunări Naționale a românilor și Regulamentul pentru alegerea deputaților. Urmasii a fi aleși, în temeiul unor principii democratice, câte cinci delegați din fiecare circumscripție electorală existentă. Pe lângă aceștia, aveau drept să trimită delegați clericii aparținând celor două biserici românești (ortodoxă și greco-catolică), asociațiile culturale și toate organizațiile profesionale sau obștești, precum și cele două partide politice românești, PNR și PSD. Convocarea Adunării, pentru ziua de duminică, 18 noiembrie/1 decembrie 1918, s-a făcut cu zece zile înainte, prin mijlocirea ziarului „Românul”, apărut în tiraj de 12 000 de exemplare: „În numele dreptății eterne și al principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotărâtor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă”¹⁰⁷ – clama documentul ce dezvăluia, pe de o parte, temeinicia și justetea obiectivului național urmărit și, pe de altă parte, caracterul plebiscitar al rezoluției finale. „Pentru marea, istorica adunare de la Alba Iulia, unde s-a hotărât alipirea Transilvaniei cu patria-mamă, n-a fost nevoie de o deosebită pregătire a opiniei publice – avea să consemneze ulterior Lucian Blaga; pregătirea se făcuse vreme de sute de ani.”¹⁰⁸

În ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, pe „Câmpul lui Horea” din Alba Iulia s-au adunat peste 100 000 de români din toate ținuturile transilvane, bănățene, bihorene, maramureșene și ungurene, spre a susține, prin prezența lor, voința liber exprimată a celor 1 228 de delegați împuterniciți a-i reprezenta în sala mare a Cazinoului, unde fuseseră invitați și reprezentanții provinciilor istorice deja unite cu Regatul român, Basarabia (prin Pan. Halippa și Gr. Cazacliu) și Bucovina (Alexe Procopovici). După cuvântul de deschidere rostit de Ștefan Cicio Pop și alegerea biroului Adunării, care l-a desemnat ca președinte pe Gheorghe Pop de Băsești, urmând alocuțiunii și îndemnului acestuia adresate participanților, discursul solemn a aparținut lui Vasile Goldiș. Incursiunea în trecutul istoric al românilor înstrăinați a conceput-o ca argument temeinic pentru a concluziona că libertatea lor reclama unirea cu Regatul român și că unirea va fi durabilă prin „asigurarea tuturor neamurilor și tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc a acelorași drepturi și acelorași îndatoriri”¹⁰⁹.

Apoi, respectând ordinea de zi, V. Goldiș a supus aprobării *Rezoluțiunea Adunării Naționale de la Alba Iulia*, care consfințează, la primul punct:

Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

Teritoriilor respective li se rezerva autonomia provizorie până la întrunirea Constituantei, aleasă pe bază de vot universal; era recunoscută deplina libertate națională și drepturi egale pentru toate naționalitățile conlocuitoare de a se instrui, administra, judeca în limba proprie, de a face parte din corpurile legiuitoare și de a participa la guvernarea țării, proporțional cu numărul lor; egala îndreptățire și deplina libertate

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 49–51.

¹⁰⁸ Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Editura Tineretului, 1965, p. 231.

¹⁰⁹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, II, p. 180 și urm.

confesională, regim democratic în toate domeniile vieții publice, vot universal, direct, egal și secret pentru ambele sexe; libertate desăvârșită a presei, libertatea de asociere și întrunire, libera propagare a gândurilor, o reformă agrară radicală și asigurarea pentru muncitorii industriali a acelorași drepturi și avantaje consacrate în cele mai avansate state industriale.

Adunarea Națională își exprima dezideratul ca, la Congresul de pace, să se înfăptuiască în așa fel comunitatea națiunilor libere, încât dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mici sau mari; să fie eliminat pe viitor războiul ca mijloc de reglementare a raporturilor politice internaționale. Totodată, adunarea saluta eliberarea națiunilor subjugate din monarhia austro-ungară, incluzând Bucovina, și se înclina cu smerenie în memoria românilor care își dăduseră viața pentru înfăptuirea idealului național.

Prin articolul IX, Adunarea institua *Marele Sfat Național Român*, împuternicit să o reprezinte și să dispună în interesul său¹¹⁰. Iuliu Maniu, în numele Partidului Național Român, și Iosif Jumanca, în numele Partidului Social-Democrat, exprimând adeziunea forțelor politice reprezentate, i-au îndemnat pe delegați să primească proiectul de rezoluție spre „a întemeia pentru vecie România unită și mare și a înstăpâni pentru totdeauna o adevărată democrație și deplină dreptate socială”. După cuvântările lor, Gh. Pop de Băsești a supus spre aprobare textul rezoluției pentru unire, document ce a fost adoptat în unanimitate.

Se înfăptuia astfel Unirea cea Mare, act care a concentrat eforturile, speranțele dar și sacrificiile a zeci de generații. Făcând elogiul poporului român „de oriunde și din toate veacurile, martir și erou”, Nicolae Iorga aprecia că actul săvârșit la Alba Iulia, unde fusese proclamată „veșnica alipire cu patria” a Transilvaniei, n-a fost „un act politic ieșit dintr-o chibzuire rece, după cum nici războiul nostru, al celor de aici, n-a fost rezultatul unui calcul îngust. A vorbit atunci voia elementară a veacurilor de avânt zdrobit și de speranțe împiedicate”. Iar cu alt prilej, subliniind confreria istorică manifestată pe ambele versante ale Carpaților, afirma că „nu-i bucată de pământ în Ardeal care să nu fie stropită de sângele fecund al românilor de dincoace”¹¹¹.

Adunarea Națională de la Alba Iulia, prin care România își desăvârșea unitatea, a fost, după expresia istoricului Ioan Lupaș,

[...] cea mai mare dintre toate manifestările suveranității naționale, nu numai prin covârșitoarea mulțime care a luat parte la ea, dar și prin însuflețirea și demnitatea cetățenească a celor ce aduceau acum, la matca României, pământul și poporul, care prin vitregiile istoriei a fost ținut timp îndelungat în lanțurile cărmuirilor străine¹¹².

În ziua imediat următoare a fost ales *Marele Sfat Național*, al cărui președinte a fost desemnat Gh. Pop de Băsești, iar ca vicepreședinti, pe episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, alături de Teodor Mihali și Andrei Bârseanu. Totodată, la propunerea lui Vaida-Voevod, a fost aprobată componența unui guvern provizoriu, sub titulatura de *Consiliu Dirigent*, sub președinția lui Iuliu Maniu, cu sediul la Sibiu¹¹³. Pe timpul

¹¹⁰ *** 1918 la români. Desăvârșirea unității naționale statale..., vol. II, p. 1246–1247; *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 841–842.

¹¹¹ N. Iorga, *Conferințe. Ideea unității românești*, ediție îngrijită de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, București, Editura Minerva, 1987, p. 275.

¹¹² Ion Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, Editura Scripta, 1993, p. 273.

¹¹³ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918–1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 14 și urm.

desfășurării adunării, armata română – aflată deja în Transilvania – s-a ținut la distanță, spre a nu acredita ideea că actul săvârșit de români s-a realizat sub presiunea baionetelor.

La 1/14 decembrie, delegații Marelui Sfat Național (V. Goldiș, Al. Vaida-Voevod, Miron Cristea, Iuliu Hossu ș.a.) au plecat la București, spre a prezenta regelui Ferdinand și guvernului român – întorși de curând de la Iași – actul Unirii. Profunda recunoștință exprimată de suveran vrednicilor ardeleni, în numele românilor din Regat, din Basarabia și Bucovina, avea să fie întărită, la dineul oficial oferit delegaților, de premierul Ion I. C. Brătianu:

Vă așteptăm de o mie de ani și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată. Sunt în viața unui neam clipe de fericire atât de mari, încât ele răscumpără veacuri întregi de suferință. Bucuria noastră nu este bucuria unei singure generații. Ea este sfânta tresărire de bucurie a întregului popor român, care de sute și sute de ani a îndurat suferințele cele mai crude, fără să-și piardă credința neclintită în sosirea acelei zile care ne unește astăzi și care trebuia să vie, care nu putea să nu vie¹¹⁴.

Recunoscută, succesiv, la începutul anului următor, de reprezentanții autorizați ai sașilor¹¹⁵, evreilor¹¹⁶, șvabilor bănățeni¹¹⁷ și ai unor cercuri politice sau culturale aparținând altor minorități, nelipsind însă și atitudinile potrivnice, întreținute de Moscova sau Budapesta, care au îmbrăcat de timpuriu haina revizionismului¹¹⁸, desăvârșirea construcției naționale românești avea să fie parafată, în cadrul Conferinței de pace de la Paris, acolo unde diplomația a luat locul armelor, iar rațiunea s-a impus asupra suferințelor și nedreptăților istorice prea îndelung suportate.

În istoria națională, Unirea cea Mare nu poate fi și nu trebuie apreciată doar prin modificarea dimensiunilor teritoriale ale țării; ea a făcut necesare, a determinat și impus transformări adânci, de structură, în acord cu stadiul specific de dezvoltare a societății românești în fiecare dintre provinciile istorice, dar și în raport cu noua situație internațională, cu nevoia de omogenizare administrativă și socială, de democratizare a vieții politice, creând condiții pentru dezvoltarea forțelor de producție în cuprinsul pieței naționale unice. Unirea din 1918 a asigurat cadrul favorizant pentru afirmarea forțelor progresiste ale societății românești, deschizând o nouă eră în istoria mereu zbuciumată a poporului român.

GREAT UNION CENTENARY (1918–2018). HEROIC PAGES (Summary)

Keywords: Romania, Union of the Principalities, Dobrudja, Bessarabia, Bukovina, Transylvania, World War I, national state.

The study is a synthesis on the internal and external historical events which contributed, either directly or indirectly, to bringing to an end the ample and complex process of accomplishing the Romanian national unity. Despite its slow start, consisting in the formation of the

¹¹⁴ *** *Marea Unire*, p. 131–137.

¹¹⁵ *** *Minoritățile naționale din România, 1918–1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu, Liviu Boar, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 128.

¹¹⁶ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național...*, vol. II, p. 241 și urm.

¹¹⁷ Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, 1993, p. 132 și urm.

¹¹⁸ *** *Istoria românilor*, VII/2, p. 848.

Romanian nation and the assertion of its own national consciousness, this process progressed at an increased rate after the creation of the Romanian modern state, formed by the union of Moldavia and Wallachia in 1859.

The existence of the Romanian unitary state and its consolidation through the structural reforms implemented by the first elected ruler of the country, Alexandru Ioan Cuza, and carried further by its successor, Carol I of Hohenzollern, created and constituted the premises of the achievement and international recognition of state independence (1878) together with the recovery of the old Romanian region alienated more than four and a half centuries, Dobrudja. Claimed by the Romanians under foreign rule as far back as the Revolution of 1848, the union with the Country was accomplished after another four decades, during the extremely complicated circumstances of the end of World War I, in the same year, 1918.

In this study, the author equally outlines the contribution of the internal factor, which paved the way for the achievement of the national dream of ensuring a state for all Romanians, and of the external factor, the international context that greatly facilitated the achievement of the supreme goal. The year of grace 1918, when one after the other: Bessarabia (March 27/April 9), Bukovina (November 15/28) and Transylvania (November 18/December 1) have joined the Motherland, constitutes of an heroic and ceaseless effort of generations of militants (not only political ones) who contributed to the foundation of the Greater Romania.